

B E S C H R Y V I N G
D E R
S T A D
B E R G E N O P D E N Z O O M .

Verrykt met een omftandig bericht van
het beleg dier Vesting door de
Franschen in den Jaare

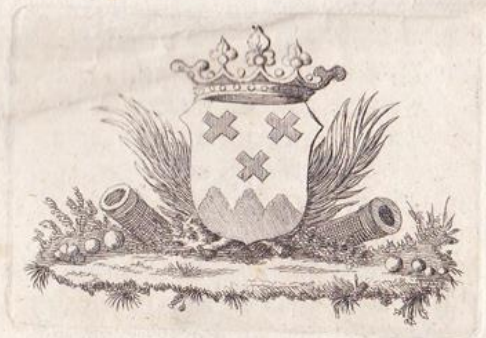
1747.

Benevens een platte grond des Belegs en eenige Au-
thentique Relaaften, ter dier tyde gemeen gemaakt.

KUNNENDE DIENEN TOT EEN SUPPLEMENT OP DE
V A D E R L A N D S C H E H I S T O R I E ,

D O O R D E N H E E R

J. W A G E N A A R .

T e A M S T E R D A M .

By AREND FOKKE SIMONZ., Boek-
verkooper op den hoek van de St. Lucia
Steeg en Weesfluis, 1780.

B E S C H R Y V I N G

D E R

S T A D

BERGEN OP DEN ZOOM.

OPMERKINGEN VOORAF BIJ DE DIGITALISERING

- Klik hier voor de [oorspronkelijke uitgave](#) (in de scan ontbreekt pag 61)
- In de oorspronkelijke uitgave staat in de marge korte verwijzingen naar de nevenstaande tekst. Deze verwijzingen zijn hier opgenomen als tussenkopjes op zoveel mogelijk dezelfde plaats. Soms moest daarvoor een oorspronkelijk lange zin worden onderbroken.
- Omwille van de leesbaarheid is de tekst meer dan oorspronkelijk in alinea's verdeeld.
- Ter verduidelijking is een aantal voetnoten toevoegd; deze betreffen vooral de plaats van gebouwen.
- De afbeeldingen zijn in deze publicatie noodzakelijkerwijs verkleind. Middels koppelingen zijn via internet de afbeeldingen in een hogere resolutie te bekijken. Klik op een afbeelding of de hieronder staande titels om deze koppeling te activeren.

LIJST VAN AFBEELDINGEN, OPGENOMEN IN DEZE PUBLICATIE

*voorzien van koppelingen naar BHIC en WBA
voor weergaver op hoge resolutie*

1. [Ruïne van de Groote Kerk te Bergen op Zoom, van binnen, ziende van het choor naar den tooren.](#)
2. [Ruïne van de Groote Kerk te Bergen op Zoom, ziende van den tooren naar het choor.](#)
3. [Afbeelding van de bombardeering der stad Bergen op den Zoom, door de Franschen, op de 1en Augustus des jaars 1747](#)
4. [Het geruïneerd fontijntje, te Bergen op den Zoom](#)
5. [Het dorp Wouw, bij Bergen op den Zoom, waar het hoofdkwartier der Franschen geweest is.](#)
6. [Gezicht van het orillon Coehoorn en de lunetten Zeeland en Utrecht, te Bergen op den Zoom.](#)
7. [Gezicht der ruïne van de Groote Kerk, te zien van de Hoogstraat, komende van de Bospoort, te Bergen op Zoom.](#)
8. [Ruïne van de Groote Kerk van agteren, en geruïneerde Hoogstraat, te Bergen op Zoom](#)
9. [Gezicht uit de Bedekte Weg, tegens over de linker face van het Bastion Coehoorn, waar in aangetoond worden, de bressen in dezelve face, te Bergen op den Zoom.](#)
10. [De Hoogstraat, ziende van de wal, bij de Bospoort en Tooren van de Groote Markt, te Bergen op den Zoom](#)
11. [kaart van de belegering van bergen op zoom in 't jr 1747](#)

B E S C H R Y V I N G
V A N D E
S T A D
BERGEN OP DEN ZOOM.

Naams-oorsprong

Het is nog onzeker of de Stad naar het Watertje de *Zoom*, dat niet verre van dezelve zyn aanvang neemt, genoemd is, dan wel naar de zoom of kant der Zee, waar aan zy gelegen is. Zeker blykt het dat het Water de *Zoom*, geen Rivier, zo als veelen geschreeven hebben, maar wel een gegravene Vaart is. De naam van *Bergen* heeft de Stad zekerlyk gekregen om dat zy op eenige Bergjes gelegen is, de woorden *op Zoom* of *op den Zoom*, schynen 'er bygevoegd om de Stad van andere steden die ook den naam van *Bergen* voeren, te kunnen onderscheiden¹).

---

¹ Na deze publicatie zijn nog vele andere verschenen, die een andere verklaring voor de naam Bergen op Zoom geven.

Gelegenheid²⁾

Bergen op den Zoom ligt aan het Watertje de *Zoom*, 't welke door de Stad in de *Schelde* loopt, op eenige kleine Bergjes, die samen eenen kleinen Heuvel uitmaken, omtrent zeven uren van *Breda*, en een groot uur van *Tholen* in *Zeeland*, westwaards aan de uiterste grenzen van *Brabant*, rondöm in verdronken landen.

Het Watertje de *Zoom* is binnen de Stad gemetseld, en wordt daar de *Grebbe* genoemd. De Haven der Stad wordt door de stroom van dit water diep gehouden, en is voor eenige Jaaren, rondom geheel opgemetseld.

De *Ham*, alwaar de Visschers leggen, is ook ten deele met een nieuwen steenen muur, en voorts met eene houtse kaai voorzien.

Sterkte

De Stad, voor welke een Hoornwerk, *Bek af* genoemd, gelegen is, was reeds in de Zestiende Eeuw een voortreffelyke Vesting, en is in de jaaren 1699 en 1700, onder 't opzigt van den Generaal Koehoorn, nog sterker gemaakt. De wal die omtrent een uur gaans in zyn omtrek haalt, is voorzien van tien Bolwerken en eenentwintig Ravelynen en Lunetten. De Graften³⁾ zyn aan de Zuidzyde der Stad droog, doch aan de Noordzyde rykelyk met Water voorzien, egter kunnen de drooge graften, door middel van een groote sluis, onder Water gezet worden. Men heeft 'er voorts aanzienlyke bedekte wegen, die zeer sterk zyn, Naar de kant van *Antwerpen* ligt een halve maan, tegen een versterkte linie, *kyk in de pot* genoemd, welke van vier Redouten voorzien, en met geschut beplant is.

---

²⁾ Ligging.

³⁾ Grachten

Naar de Schelde toe, loopen twee Vaarten, langs welke men de Stad geduurig toevoer bezorgen kan, zonder dat de vyand zulks kan beletten.

Naar de kant van *Steenbergen* liggen de schanssen *Moermont*, *Pinsen* en *de Rover*, nevens een versterkte linie, die in 't jaar, 1727, gemaakt is. In deeze schanssen liggen verscheide *Detachementen*, onder 't bevel van een Sergeant, ook heeft men 'er Zoetelaars, die spys en drank voor 't krijgsvolk te koop hebben. Van de *Rovers schans* af, tot aan *Steenbergen*, kan men 't land onder water zetten.

Men heeft ook sluizen by de Stad, door middel van welken, men de omliggende Landeryen onder water kan zetten. Aan de Oostkant der Stad is het land, door de *Schelde* en de *Zoom* overstroomd, 't welk de grond daar moerassig, en de Stad van dien kant ongenaakbaar maakt. Hierby staat altoos een Korporaal met eenige manschap op schildwagt, die om de agtenveertig uren afgelost wordt.

Uit dit alles blykt dat men *Bergen op den Zoom*, met regt voor een der voornaamste Grensvestingen van den Staat mag houden.

Bezetting

De Bezetting van *Bergen op den Zoom* en der Schanssen rondom de Stad, bestaat gemeenlyk uit omtrent een duizend zes honderd man.

Daar ligt een Regiment van agt Compagniën Cavallerie, en vier Battaillons Infanterie, benevens een Compagnie Artillerie.

Zeeland betaalt een Regiment van tien Compagniën Voetvolk, en *Holland* al de overige bezetting.

Langs de wallen, en binnen de Stad, heeft men verscheide Cazernen en Stallen, voor een goed gedeelte van het Voetvolk en de Ruiters.

Gouverneur

De algemeene Staaten houden over al dit krygsvolk eenen Gouverneur, die het opperbevel over de bezetting in de Stad en in de omgelegene schanssen heeft. Hy bewoont een schoon Huis, 't welk voor deezen een Nonnenklooster geweest is, en nu den Staat toekomt⁴). Hy heeft in de Stad eenen Majoor en eenen onder Majoor onder zich.

De Zuidschans, de Roversschans en de schanssen Pinsen en Moermont staan elk onder 't bevel van eenen Majoor. Alle deeze officieren zyn verpligt den ontfangeren en pagters van den Staat, in het waarnemen van derzelver Ampten de behulpzaame hand te bieden.

De tegenwoordige Gouverneur der Stad is de Edele Gestrenghe Heer GIDEON SALOMON DEUTS, Lieutenant Generaal der Infanterie van den Staat, en deszelfs Majoor, die ook Commandeur is, de edele Heer Gener. Majoor W. G. VAN NYVENHEIM.

Wapen der Stad

Het Wapen der Stad *Bergen op den Zoom*, zo als ook van het geheele Markgraafschap, bestaat uit drie roode kruissen, boven drie groene Bergen, op een Zilveren grond. De tegenwoordige Markgraaf van *Bergen op den Zoom* is, zyn Doorlugt: Hoogheid KAREL THEODORUS, Keurvorst van de *Palts* en Hertog van *Gulik* en *Berg*, welke den 11 December des jaars 1724, geboren is. Hy heeft alle heerlyke en Vorstelyke voorrechten in zyn Markgraafschap, de opperste magt uitgeslooten, die de Algemeene Staaten alleen toekomt.

---

⁴ Het huidige Gouvernement.

Huizen en Inwooners

In deeze Stad zyn twintig groote en schoone straaten, men telt 'er omtrent veertienhonderd huizen, en men reket het getal haarer inwooners op omtrent agt duizend.

De verpondingen der Huizen belooplen 's jaarlyks ruim zes duizend zeven honderd guldens. De Landen rondom de Stad, de *Poortery* geheeten, draagen alle jaaren agtien honderd guldens in de Verpondingen.

Handel

Men heeft te *Bergen op den Zoom* vyf groote markten⁵), op twee van welken drie maal 's weeks markt gehouden wordt, de Kermis, of groote Jaarmarkt, die denderden maandag na Paaschen invalt, duurt gemeenlyk een geheele week. In den Herfst, houdt men 'er jaarlyks, zes weeken lang, eene vrye jaarmarkt.

De koophandel der Stad is egter in vroeger tyd, toen haare jaarmarkten meer bezogt wierden, vry wat aanzienlyker geweest dan tegenwoordig, welk verval van handel voornaamlyk den Spaanschen oorlog moet toegeschreeven worden, waar door de Negotie ten eenemaal vervallen en naar Holland en Zeeland geweken is. De eenigste handel die hier nog gedreven wordt, bestaat in aarde potten en pannen, die hier beter dan elders gemaakt worden.

Beroemde mannen

Bergen op den Zoom heeft, zo veel men weet, weinig groote of beroemde mannen voortgebragt. GUICCIARDIN noemt 'er in zyn beschryving deezer Stad slegts een, JOANNES LATONIUS, naamlyk, die

---

⁵ Grote Markt, Vismarkt of St Catharinaplein, Beursplein, Korenmarkt, Korenbeursplein.

Prioor van St. *Tron*, by 't Dorp *Grobbendonk*, niet verre van *Lier*, geweest is, en door hem, als een zeer eerwaardig geleerd prelaat, geestig poëet en beleefd man, beschreven wordt, zonder egter iets van Zyn geboorte, of sterftyd te melden⁶): ook vindt men nog dat MARCUS ZUERIUS VAN BOXHORN, een zeer beroemd Historieschryver, aldaar in den jaare 1612 gebooren is⁷).

Kerken

De groote Kerk, welke in de Roomsche tyd aan de Heilige *Geertruid* toegewyd was, is een oud gebouw, en zo men zegt, door bovengemelde *Geertruid* zelve gestigt; zo 't waar is moet deeze Kerk dan al over de elf honderd jaaren oud zyn, want St. *Geertruid*, die een Dochter van *Pepin*, Hofmeester des Konings van *Vrankryk*, was, is den 17 Maart des Jaars 664, overleden.

Hoe dit ook zy, de Kerk was, eer dat dezelve door de bombardering der *Franschen*, in 't Jaar 1747, vernielt wierd, een schoon en treffelyk gebouw, men had 'er verscheide aanzienlyke Grafsteden, van welke 'er eenige, geduurende den *Spaanschen* oorlog geschonden en verwoest, en de overige door de *Fransche* Bomben geruïneert zyn. De buik der Kerk is zeer hoog en steunt op tien groote pilaaren van gehouwen steen. Rondom heeft men een verwelfde gallery, die breed is en verscheide kapellen heeft, het koor der Kerk is dubbel en heeft de gedaante van een dubbel kruis, het is overwelft en steunt ook op eenige pilaaren; het gantsche gebouw is van gehouwen steen gemaakt, in 't Jaar 1442, wierd deeze Kerk tot een Collegiaale Kerk

---

⁶ In de Westbrabants Archief cq de Waterschans is geen enkele verwijzing naar Joannes Latonius te vinden. De naam is een latinisering van de naam steenhouwer. Naam luidt dus wellicht Steenpaal/Steenbak/van der Steen/.....

⁷ [Portret](#); Diverse publicaties in [Westbrabants Archief](#)

verheven, en 'er agt Kanonniken en één Deken in aangesteld. Van deze kanonnikale prebenden zyn 'er nog twee overgebleeven, daar men egter geen anderen, dan Gereformeerden mede voorzien mag.

De andere Kerk in deze Stad⁸), wierd voor deezen door de *Recollecten* gebruikt, doch is tegenwoordig in tweeën verdeeld, in de eene helft wordt voor de Fransche gereformeerden door één Predikant gepredikt, en de andere helft wordt door de Lutherschen gebruikt, die hier ook één Predikant, op hunne eigen kosten onderhouden: deze Kerk die weinig aanzien heeft, is wel eer, door Koningin ELISABETH, ten dienst van 't Engelsch krygsvolk, vernieuwd geworden.

De Roomschen hebben een schoone Kapel⁹), waar van de Priester en zyn *Vicaris Recollecten* zyn, staande onder de Bisschop van *Antwerpen*, hoewel zy door den Markgraaf aangesteld worden.

De twee **Kloosters** die men hier oudtyds had, zyn reeds voor lang, tot een ander gebruik geschikt¹⁰).

Openbaare gebouwen

Het **Hof** of Kasteel¹¹) munt, onder de openbaare gebouwen, dezer Stad, uit. Het is een oud en groot gestigt, waar op de Markgraaf van *Bergen op den Zoom* eertyds zyn verblyf plagt te houden. Het heeft drie groote plaatsen, welker eene voor deezen een gallery aan de eene

---

⁸ Bedoeld is de Margrietenkapel, hoek Geweldigestraat-Milderbroederstraat. In 1952 is gesloopt tbv nieuwbouw St Catharinagesticht.

⁹ Schuilkerk aan de Korenmarkt, hoek Vuilbeek (nu: Past Lancrietstraat) Werd later deel van kazerne OranjeNassau. Zie [Waterschans](#) div edities.

¹⁰ Ter voorkoming van misverstanden zijn hier verwijzingen achterwege gelaten, omdat er bepaald méér dan twee kloosters gevestigd zijn geweest. Raadpleeg hiervoor bijvoorbeeld de SBM brochure '[Waar eens lofzang en gebed weerklonk](#)'.

¹¹ Markiezenhof.

zyde had, daar nu kamers van gemaakt zyn. De toren van het hof is agtkantig, en wel honderd en dertig groote treden hoog. Men heeft van dezelve een fraai uitzigt over de Stad. De tralien voor 't hof, worden voor een kunstig werkstuk gehouden. Dit hof dient tegenwoordig tot een wooning voor den Rentmeester Generaal des Markgraafschaps.

Het **Stadhuis**, dat op de groote markt staat, is een ruim en schoon Gebouw. De voor gevel is van gehouwen steen, en het heeft van binnen verscheide nette vertrekken.

De **Lombard**¹²⁾ moet ook onder de openbaare Gebouwen geteld worden. Hy wordt voor den Markgraaf, aan een byzonder Persoon voor vierhondert Guldens 's Jaars verhuurt.

Het **Gasthuis**¹³⁾, 't welk eertyds een treffelyk Vrouwenklooster geweest is, en 't **Weeshuis**¹⁴⁾ zyn redelyke goede Gebouwen en worden door dezelfde Regenten bestierd.

Het **Pesthuis**¹⁵⁾ wordt tegenwoordig voor oude behoeftige lieden gebruikt.

---

¹² Het Schild van Frankrijk, eerder De Stortepot, [Moeregrebstraat 70-72](#). Achter dit pand werd later de kerkruimte van de gereformeerde gemeente gebouwd (1892-1928). (zie [Waterschans 1986/4 pg 8](#))

¹³ Op meerdere plaatsen in de stad is een gasthuis geweest; het hier bedoelde gebouw betreft het (thans verdwenen) [gebouw aan de Geweldigstraat](#) als vroeger deel van 'Sinte Margriete in het dal van Josaphat'. De Margrietenkapel (gesloopt 1952) maakte ook deel uit van dit klooster.

¹⁴ Het weeshuis was toen gevestigd in de Margrietenkapel. Zie [Waterschans 1998/2 pg 16](#), boekbespreking B. Daeter: Het Bergs Protestans Weeshuis.

¹⁵ Het pesthuis maakte deel uit van het Cellezusterklooster, dat stond aan het (toenmalige) eind van de Huijbergsestraat 14, waar nu de Hollandsche Tuin is gevestigd. (Zie ook [Waterschans 2002-3, pg 118](#))

Men heeft 'er ook nog een **Proveniershuis** ¹⁶⁾, in het welke oude lieden, hoewel uit een gedeelte der inkomsten van de geestelyke goederen, onderhouden worden.

Binnen *Bergen op den Zoom* zyn twee **Gevangenhuisen**, één van den Markgraaf ¹⁷⁾ en één voor het krygsvolk¹⁸⁾.

Ook heeft men 'er vyf krygsmagazynen, onder 't opzigt van een Commies, die door den Raad van Staaten aangesteld en betaald wordt, tevens een Arsenaal¹⁹⁾, dat in 't jaar 1766 naby de Waterpoort, gesticht is.

Hoewel de Stad rondom niet dan brak water heeft, is 'er egter een vierendeel uur van dezelve, naar den Zeekant, tusschen het *Fort Kyk in de Pot* en de Heerlykheid *Burgvliet*, een **Fontein** van zoet en helder water, die naar *St. Geertruid* genoemd is, doch welke grootelyks in 't beleg der Stad, in 't Jaar 1747, beschadigt en byna vernielt geworden is.

Omtrent anderhalf uur van *Bergen op den Zoom*, ligt het Dorp *Wouw*, en niet verre van dit Dorp het oude vervallen **kasteel van Wouw**, benevens de overblyfzels van eenige ronde Torens²⁰⁾.

Ambagtsghilden en Burgery

Men heeft in deeze Stad agt en twintig Ambagtsghilden, die elk hunne byzondere Dekens hebben, uit welken 'er jaarlyks zeven verkoren

---

¹⁶ Het Proveniershuis was gevestigd aan de St Gertrudisstraat, thans Bruinevisstraat, en werd St Janshuis genoemd. Het was in 1523 gesticht door Jan III van Glymes. Zie [Waterschans 2001/3 pg 8](#)

¹⁷ Gevangenpoort.

¹⁸ Een gebouwtje op de achterplaats van het Markiezenhof. [Waterschans 2003/2](#)

¹⁹ Kruithuizen Dumont, Stoelemat, Faasdoender, Hertell en (Groot) Arsenaal, gebouwd in 1764; het Klein Arsenaal dateert van 1787.

²⁰ Thans geheel verdwenen; wel is en opgraving geweest in 2016. [WestBrab. Archief](#)

worden tot Leden van den breedten Raad der Stad. De Burgery is in vier Compagniën verdeeld, die ieder hunnen Kapitein en andere Officieren hebben, welke onder den Drossaard der Stad staan, die 'er Colonel over is.

De Burgers deezer Stad mogen, volgens een Voorregtsbrief van HENRIK VAN BOUTERSEM, Heere van *Bergen*, gegeven in 't Jaar 1398 niet tot de Pynbank worden veröordeeld. In het gantsche Markgraafschap mogen ze om geen schulden vastgezet worden, zy waren ook eertyds tolvry, doch dit voornaam Voorrecht is door den tyd verwaarloost.

REGEERING

De Overheid der Stad *Bergen op den Zoom* bestaat uit een Drossaard, twee Burgemeesters en agt Schepenen, behalven de Pensionaris, twee Rentmeesters, een Secretaris en een Griffier.

Drossaard

De Substituut Schout is, verbeeldt den persoon des Markgraafs en is de aanzienlykste Regeeringspersoon der Stad. Hy werd door den Markgraaf aangesteld, en bekleedt als Drossaard, de eerste plaats in den Raad van Regeering, doch als Schout heeft hy zitting in de Rechtbank der Stad. De Drossaard zelve resideert by den Markgraaf ten Hove.

Burgemeesters

De twee Burgemeesters, welke op *St. Geertruidsdag*, den 17den Maart, naamentlyk, door de Schepens verkooren worden, zyn uit de twintig Raadsluiden der Stad. De een wordt Burgemeester *buiten der Banke*, genoemd, en bekleedt na den Drossaard, de eerste plaats in den Raad, de andere heet Burgemeester *binnen der Banke*, en is aan 't hoofd der Schepenen die als Regters zitten.

Zitting

Zy zitten Dingsdags en Saturdags als Regters, over zaaken van vyftig Guldens en daar on der, welke door de dingpligtigen in eigen persoon moeten bepleit worden. De geschillen worden by minnelyk verdrag of by beslissende uitspraak van Burgemeesteren afgedaan. Hunne Vonnissen worden terstond, onder borgtogt, te uitvoer gebragt, schoon men zich van dezelve op Schepensbank beroepen kan.

Schepens

De Schepens zitten 's Maandags en Vrydags over burgerlyke, en 's Woensdags over lyfstraffelyke zaaken. Over de laatsten doen zy beslissende uitspraak, hoewel de Markgraaf den veröordeelden egter genade kan bewyzen kan. Van hunnen Vonnissen in Burgerlyke zaaken, kan men zich beroepen op den Raad van Braband in den Hage. Zy zyn ook door de Algemeene Staaten gemagtigd, om over het bedrog, dat in 't heffen der gemeene Lasten somtyds gepleegd wordt, als Regters te zitten, en de overtreders der wetten te straffen.

Rentmeesters

De twee Rentmeesters der Stad, die 's daags na *St. Geertruid* verkoren worden, bestieren de Penningen en onderhouden de straten en openbaare gebouwen der Stad; zy wonen ook de Raadsvergaderingen by, die over 't gemeene welzyn der Burgery gehouden worden, en hebben in dezelve een raadgeevende en beslissende stem. Wanneer zy afgaan doen zy der overheid, met open deuren, rekening van hunnen bestiering.

Pensionaris

De Pensionaris heeft raadgevende stem in de Vergaderingen, die over de Regeering en 't gemeen welzyn gehouden worden.

Secretaris

De Secretaris houdt aantekening van alle Ordonnantien en besluiten der Overheid.

Griffier

De Griffier schryft en vaardigt de Vonnissen af, welke door Schepenen geweest zyn. De Regeeringpersoon van deeze Stad moeten alle Brabanders zyn, en van den gereformeerden Godsdienst.

Deurwaarders

Men heeft te *Bergen op den Zoom* twee Deurwaarders, de *korte Roeden* genoemd, die allerlei *Exploitten* doen. Ook zyn 'er drie geregtsdienaars. De Regeering mag alle ampten begeven die van de Stad loon trekken.

Weeskamer

Men heeft te *Bergen* eene Weeskamer, die uit drie Weesmeesters bestaat welke uit de afgegaane Regeeringspersoonen verkoren worden, en een Secretaris onder zich hebben. Zy houden 't opzigt over alle ouderlooze kinderen, en de voogden derzelven moeten 's Jaarlyks aan deeze Weeskamer rekening van hunne bestiering doen.

Brede Raad

Behalven de Raadsvergadering der Stads Overheid, heeft men ook nog een aanzienlyken Raad van Regeering, de *Brede Raad* geheeten. Hy wordt alleenlyk by buitengewoone gelegenheid, wanneer 'er eenige belastingen gelegd, of wanneer de Rekeningen der ontfangers gehoord moeten worden, by een geroepen, en bestaat, zo uit de Regeerende als afgegaane Magistraat, benevens zeven Raadslieden, die uit de Dekens der Ambachtslieden gekoren worden.

Deeze breede Raad is, by eenen open Brief van JAN VAN GLIMES, Heer van *Bergen*, den 16 February des Jaars 1455, ingesteld geworden²¹).

---

²¹ Zie ook [Waterschans 2000/2 pg 9](#)

HISTORIE

De Stad *Bergen op den Zoom*, benevens het geheele Markgraafschap, was eertyds een gedeelte van het Land of Graafschap van *Stryen*, waar onder ook, behalven het tegenwoordige Land van *Stryen*, de Stad *Geertruidenberg*, 't land van *Zevenbergen*, de geheele Baronny van *Breda*, en eenige nu onder water liggende landen behoort hebben. Het Graafschap van *Stryen* was van ouds een vry land zonder dat de Graaf van eenig ander Vorst afhankelijk was.

Omtrent het Jaar 1200, is het verdeeld geworden, wanneer het zyn tytel van Graafschap verloor, sederd is het onder Holland geraakt, doch het land van *Bergen op den Zoom* onder *Braband* gekomen en lang agter een door byzondere Persoonen, die Leenmannen der Hertogen van *Braband* waren, bezeten geweest, tot dat het eindelyk in handen van *Gerard van Wezemaale*, Heer van *Kwabeeke*, geraakte, van wien de Stad, omtrend het Jaar 1287, alleréerst met muuren omringt wierd. *Hertog ALBREGT VAN BEIEREN*, Graaf van *Holland*, schonk de Stad in 't jaar 1395. Vryheid van Tollen, door gantsch *Holland* en *Zeeland*.

In 't jaar 1397, had de Stad het ongeluk van door een zwaare brand, die in de maand May voorviel, op twee huizen na, *de Olifant* en *Draak* genoemd, in de assche gelegd te worden, de gedagtenis van dit droevig toeval is nog in deeze oude Vaarsjes bewaard:

*In het soetse van de Meye
Was tot Berghen groot geschreye
't Verbrandde al stocken, staecken!
Behalvens Oliphant en Draecke.*

Zy werd egter eerlang weder schooner dan te vooren opgebouwd, doch leed veel in den *Spaanschen Oorlog*, alzo de voornaamste huizen,

toen van de Inwooners verlaaten zynde, door het ingelegerde Krygsvolk gebruikt wierden.

Van *het jaar 1577* af, heeft deeze Stad de party der *Staten* gehouden, doch het is nog niet zeker gebleeken, of zy, zo als sommigen geschreven hebben, in 't jaar 1579 de *Utrechtsche Vereeniging* ondertekend, en Gemagtigden ter dagvaart van de Algemeene Staaten zou gezonden hebben.

In 't **jaar 1585** handelde de *Hertog van Parma*, met zeker Inwooner van Bergen op den Zoom, BEERWOUDE genoemd, om de Stad heimelyk aan den Spanjaarden over te doen geeven, doch het verraad, wierd tydig ontdekt, en de Verraader vond zig genoodzaakt in alleryl de vlucht te neemen.

Drie jaaren laater waagde *Parma* het egter nog eens om de Stad by verraad in te neemen, doch even vruchteloos als te vooren; zyn *Spanjaards*, die hy 'er reeds naar toe gezonden had, om het zelve te begunstigen, liepen allen in de kaars en wierden tot een toe afgemaakt.

In 't **jaar 1605** ondernam de Aartshertog ALBERTUS wederom een aanslag op *Bergen op den Zoom*, het beleid daar van aan eenen *Franschen* Balling, DU TERRAIL geheeten, toevertrouwende. Deeze trok by nacht en laag water over 't verdrongen Land, en vermeesterde twee sterkens, welker ééne de haven bewaarde, die met het afloopen van 't water droog was, hier op trok hy naar de Waterpoort, en wierp daar, door middel van zeker Vuurwerk, (*Petard*) twee Staketzels ter neder, hegtende voorts een ander Vuurwerk aan de Poort, doch 't welke nat geworden zynde, sprong, zonder de vereischte uitwerking te doen. Hier mede was de aanslag ontdekt, de Bezetting geraakte op de been, en de Vyand, genoopt zo door 't vuur van dezelve als door 't wassen van 't water, pakte zich hals over hoofd weg.

't Leed egter geen maand daarna, of de toeleg wierd weder hervat. Doch die van binnen nu beter bericht gekregen hebbende, hadden zich in staat gesteld, om den Vyand wel te ontvangen. Desniettegenstaande overweldigde de *Spaanschen* twee Poorten, en roerden de trom reeds binnen de Wallen, toen ze hier voor de derde Poort gestuit, en elders, daar zy van buiten de Muuren beklommen, met pieken en handboomen naar om laag gestooten werden. Hier op ging men hen met schietgeweer, brandende pikkranssen, steenen en ander tuig vinnig te keer: Mannen, Vrouwen, Kinderen, alles liep saamen om den *Spanjaarden* de Stad uit te jaagen, zelfs de Predikant PASSCHASIUS BAARS, stond met een piek in de hand op zyn post, om de overigen aan te moedigen, dus wierd men eindelyk de zaak meester, en de Vyand moest met merkelyk verlies aftrekken: ondertusschen had men in de Stad zelve niet meer dan éénen man verlooren.

In 't jaar 1622, in de maand July, ondernam de *Marquis* SPINOLA het beleg van deeze Stad, verzeld zynde van des Pausen *Nuntius* die de Soldaaten de *Benedictie* gaf. Hy spaarde noch moeite, noch kosten, noch volk, om zig van de Vesting meester te maaken, doch de Staaten wetende hoeveel hen aan de behoudenis van deeze Stad gelegen lag, droegen groote zorg voor dezelve, terwyl de Regeering van binnen, met onvermoeide vlyt voor de welstand van dezelve waakte. Prins MAURITS sloeg ook eerlang met het Staaten leger, vergezelschapt van Graaf ERNST VAN MANSVELD en Prins CHRISTIAAN VAN BRUNSWYK met hun Volk, op weg om de Stad te ontzetten, die zich onder bevel van de Collonellen HINDERSUM en FAMARS, zeer kloekmoedig verweerde. SPINOLA ziende dat hy aan alle kanten in zyn onderneeming belet wierd, en zich dus voor Bergen op den Zoom niet langer veilig achtende, besloot eindelyk 't beleg op te breeken, het welk den 2

October geschiedde, na dat hy 'er 78 Dagen voor gelegen, en meer dan tien duizend man 'er by verloren had.

Het verlies der Belegerden bestond in alles uit twaalf honderd man. Zy vonden na dat de Stad door de *Spanjaarden* verlaaten was, een groote menigte van Wapenen en allerhande Provisie welke in de Stad gebragt wierden: ook hadden zy 't genoeg Prins MAURITS benevens den GRAAF VAN MANSVELD binnen haare muuren het middagmaal te zien houden.

Over het ontzet van Bergen op den Zoom, wierd door het geheele Land, een plechtige Dankdag gehouden, doordien het zelve niet alleen groote blydschap verwekte, maar ook den Staaten by vreemde Mogentheden zeer gezien maakte.

In de kommerlyke Oorlog van **'t jaar 1672**, wanneer zo veel sterke Steden voor de Wapenen van Vrankryk bukken moesten, was egter voor Bergen op den Zoom zo goede zorg gedraagen, dat de Koning van Vrankryk haar, wier overmeestering Zeeland in 't uiterste gevaar zou gebracht hebben, niet aan durfde.

Dus heeft de Stad zich tot aan 't jaar 1747, kunnen beroemen, nooit ingenomen geweest te zyn, noch door de wapenen van den Staat, noch door die van den Vyand.

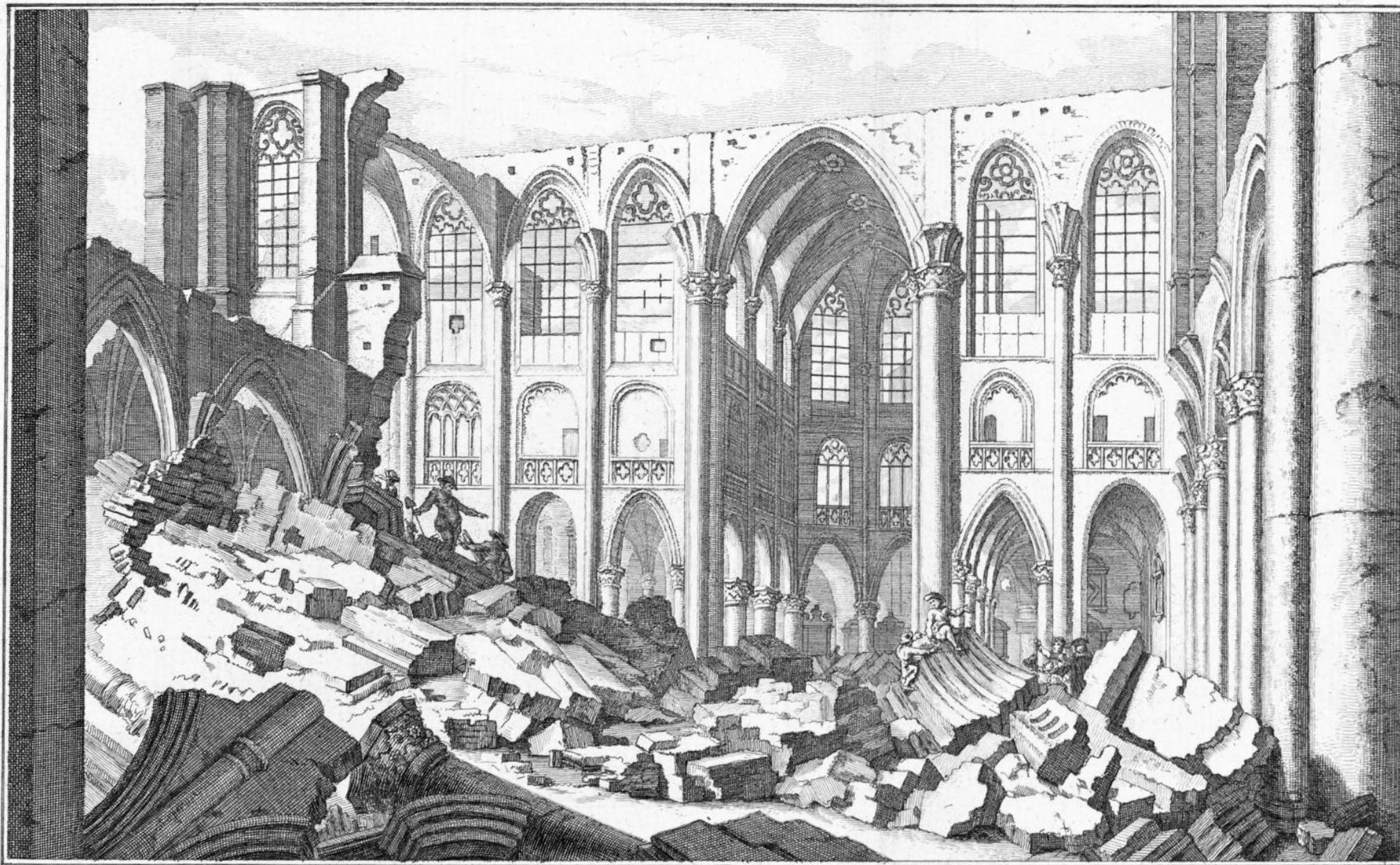
C. Dresh. ad viv. del.

A. Fokke fecit.

RUÏNE VAN DE GROOTE KERK TE BERGEN OP DEN ZOOM, VAN BINNEN, ZIENDE VAN HET CHOOR NAARDEN TOOREN.

A. Fokke Simonsz. Excudit

G. Brunk. ad viv. del.

S. Kelle. fecit.

RUÏNE VAN DE GROOTE KERK TE BERGEN OP DEN ZOOM, VAN BINNEN, ZIENDE VAN DEN TOOREN, NAAR HET CHOOR.

A. Fokke Simonsz. Excudit.

OVERGANG TOT HET BELEG DES JAARS 1747

Eindelyk zullen wy overgaan tot de beschryving van het Geweldigste beleg, 't welk deze vesting immer geleden heeft, namelyk dat der Franschen, in het Jaar 1747.

Oorsprong van dien Oorlog

De navolgende Staatsgebeurtenissen lagen den grond tot dien fellen oorlog, van welks verwoestingen wy hier eene deerlyke proeve zullen moeten invlegten. Na den dood van KEIZER KAREL DE VI; voorgevallen op den 20sten October des Jaars 1740, wierpen zich verscheide Vorsten, als de Keurvorsten van *Saxen*, *Brandenburg* en *Beieren* gelyk ook de Koningen van *Spanje en Sardiniën*, tot Erfgenaamen van denzelven op, daar nochtans de Oostenryksche goederen, volgens de *Pragmatique Sanctie* eene instelling van den overleden Keizer, volgens welke de Oostenryksche Erflanden by gebreke van mannelyke opvolgeren, tot de vrouwelyke Linie konden overgaan, alleen zyne oudste dogter MARIA THERESIA, die gehuwd was met den Hertog van Lotharingen, welke ook naderhand tot Keizer verheven wierd, moesten te beurt vallen.

De Koning van 1472 Pruissen was de eerste die de wapenen opvatte, om zyn regt als Keurvorst van Brandenburg te handhaven; hy viel in December des Jaars 1740 in *Silesiën*, waarin hy vele steden zig eigen maakte, na deze eerste aanval ontbrande het oorlogsvuur meer en meer. Vrankryk mengde zig mede in den kryg, kiezende de zyde der Keurvorsten van *Beyeren* en *Saxen*, 't welk van dat gevolg was, dat de Keurvorst van *Beyeren* in den aanvang des Jaars 1742, onder den naam van KAREL VII, tot Keizer verkoren wierd.

Vermeerdering der Landtroupen

Engeland en de Staat hadden zig verbonden om de *Pragmatique Sanctie* te helpen handhaven, waarom de laatstgenoemde, ziende dat de zaaken in Duitschland zo verergerden, het voorzigtig besluit nam, van zig tegen het dreigend gevaar, by het openen van het oorlogstoneel in de Oostenryksche Nederlanden, zo veel mogelyk was te versterken, vermeerderende hunne landtroupen nog met elf duizend man, en zendende zes duizend man tot versterking dier Nederlanden, welke door de Oostenryksche bezetting verlaaten waren, om elders van dienst te zyn en veertien duizend man naar Duitschland.

Secours aan de Engelschen gezonden

Deeze handelwys stiet den Franschen zeer tegen de borst, hierom poogden zy den Staaten deeze aanwerving en nog eene volgende, met alle vlyt af te raaden, zoekende hun door allerleye wegen tot onzydigheid in dien oorlog te bewegen, maar 't was zo verre van daar, dat de Staaten zelfs genoodzaakt waren, ingevolge de tractaaten, zes duizend man naar *Engeland* aftescheepen, om dat dit Ryk door de Franschen vyandelyk overvallen wierd.

Kort hierna bewerkten de Staaten eene vrede tusschen den Koning van *Pruissen* en de Koningin MARIA THEREZIA, en namen voorts in het begin des Jaars 1743 met ernst de belangen dezer Vorstinne ter harten, ondersteunende haare krygsmagt met nog twintig duizend man, welke zy tot dekking der Oostenryksche Nederlanden in dezelve deden postvatten; waarop het Fransche Hof hun andermaal de onzydigheid voorsloeg, welke voorslag ook weder afgeslagen wierd.

De Staat sluit een verbond met de drie mogendheden

Vervolgens wierd in het Jaar 1745 door onzen Staat een Verbond bewerkt, tusschen ons, de Koningin van Hongaryen, Engeland en de Koning van Poolen, als Keurvorst van Saxon; welk heuglyk verbond te *Dresden*, op den 25sten December 1745 getekend wierd. *Vrankryk*, dat benevens *Spanje*, den oorlog nog sterk voortzette, schoon de andere Mogendheden zich reeds met de Keizerin Koningin bevredigd hadden, taste nu de Oostenryksche Nederlanden met veel hevigheid aan, en onderwierp zig aldaar veele steden, zelfs waren zyne wapenen in dat oord zo voorspoedig, dat hy zig eindelykin den Jaare 1746 meester van die geheele landstreek zag en in April des volgenden Jaars den Staaten door den *Abt de la ville* deed aanzeggen, dat hy voorneemens was met zyn leger op den Staatschen bodem aantetrekken, nogthans onder voorwendsel dat hy, door deze krygsoperatien, het waar belang der Republiek behartigde en der Staaten vriend bleef ²²), latende de volgende termen in deszelfs *Declaratie* invloeijen:

“Ondertusschen heeft de Koning, om 't geen hy zigzelven schuldig is, zo veel mogelyk, overeentebrenge met de gevoelens van goedwilligheid, welke hy nog voor de Staaten Generaal behoudt, uitdrukkelyk aan de Commandanten zyner Armee bevolen, de Fransche troepen die op 't grondgebied der Vereenigde Nederlanden treden zullen, de bestiptste tucht te doen in agt neemen, en alle hunne operatien, na de noodzaaklykheid der omstandigheden te schikken; en is zyne Majesteit, wel verre van aan den Godsdienst, Regeering en Koophandel van de Republiek eenige stoornis te willen toebrengen, in tegendeel geneigt de onderdanen van de Staaten

---

²² Neerl. Wonderton. Iste Deel, pag. 6 en volg: waar men de Brief van den Abt en de Declaratie des Konings woordelyk aantreft.

Generaal alle beschutting te verleenen, zyne Majesteit zich verzeekerd houdende dat hun gedrag zo gunstige geneigdheden beantwoorden zal.

Eindelyk, om de doorslaanste blyk van de zuiverheid der oogmerken des Konings te geeven, welke enkel strekken om de kwade wil zyner Vyanden vrugteloos te maaken , en hunne onbuigzaamheid tot verklaardt zyn Majesteit, dat hy de plaatsen en landen, welke hy zig tot zyne eige zeekerheid verplicht zoude vinden in te neemen, enkel zal aanmerken als panden, welke hy zig verbindt terug te geeven, zo dra de Vereenigde Provintien geen dubbelzinnige blyken zullen geeven, dat ze aan de vyanden van zyn kroon, die hulp van allerlei soort niet leveren, welke eene der voornaamste oorzaken der voortduuring van den oorlog zyn” .

De Franschen vallen in Staat Vlaanderen

Deze onze Vyandyke vriend volvoerde welhaast zyne bedryging, doende een inval in Staats-Vlaanderen, en veroverende veele sterkten, die hem daar in zynen loop weerhielden: dit deed de opgezetenen deezer landen, met alle hunne bezittingen en Huisgezinnen in alleryl naar Zeeland vlugten, 't geen aldaar eene algemeene verslagenheid verwekten.

Prins Willem de IV tot Erfstandhouder verkoren.

In deeze zo hagchelyke omstandigheden wierd het kwynend Nederland nogthans opgebeurd, door de langverlangde verkiezing van zyne Doorl. Hoogheid WILLEM DEN IVden, tot Erfstadhouder en Kapitein Generaal van de Vereenigde Nederlanden, tot welke heugchelyke verkiezing de Zeeuwsche steden het eerst aanleiding gaven, en waar in vervolgens Stad na Stad, door het geheele Land elkanderen volgde, wordende eindelyk op den 4den Mey deezes Jaars, hier over by de

Staat des lands een eenpaarig goedkeurend besluit genomen, 't welk met openbaare vreugdebedryven door het gantsche land beantwoord wierd.

De Franschen winnen een zege by Lafeld

De Franschen zetteden ondertusschen hunne overwinningen voort, en wonnen den 2den July van dit zelfde Jaar eene aanmerkelyke zege in den slag by Lafeld, waarna zy, verhit door deze overwinning, een gedeelte hunner groote Legermagt op deze onze sterke Vesting *Bergen op den Zoom*, deden aanrukken.

AANMERKING

Eer wy, nogthans, tot de omstandige beschryving van dit beleg overgaan, kunnen wy niet voorby, den Leezer hier een oogenblik te doen stil staan, om met hem dit gewigtig tydstip, waar van het behoud of de ondergang des gantschen Lands scheen aftehangen, eens ernstig te overwegen. De Vyand had dan, zo als wy reeds gezien hebben, het gantsche Land van Staatsvlaanderen reeds als in een stroom van bloed en puin verdronken; alleen deze Vesting stuitte nog zyne verdere overwinning, en deeze gewonnen zynde, lag gantsch Zeeland voor zyne overwinnende wapenen bloot; ja hy konde zelfs, zonder groote weerstand te vreezen, tot in het hart van ons gering Landschapje Holland, waarin nogthans ons grootst vermogen bestaat, doordringen, en wat nog zorgelyker was, wy hadden met een Vyand te doen, die zeekerlyk na lange wagtens deeze gunstige gelegenheid niet verzuimen zoude; een Vyand in magt ons verre overtreffende; braave krygslieden te land en die, wat de Krygskasse betrof, het nog lange na ons scheenen te zullen kunnen uithouden, daar wy reeds in ontallyke schulden door dien geldverslindenden Oorlog gedompeld waren: met recht was dan de Staat over het behoud deezer gewigtige Vesting zeer bekommert, en

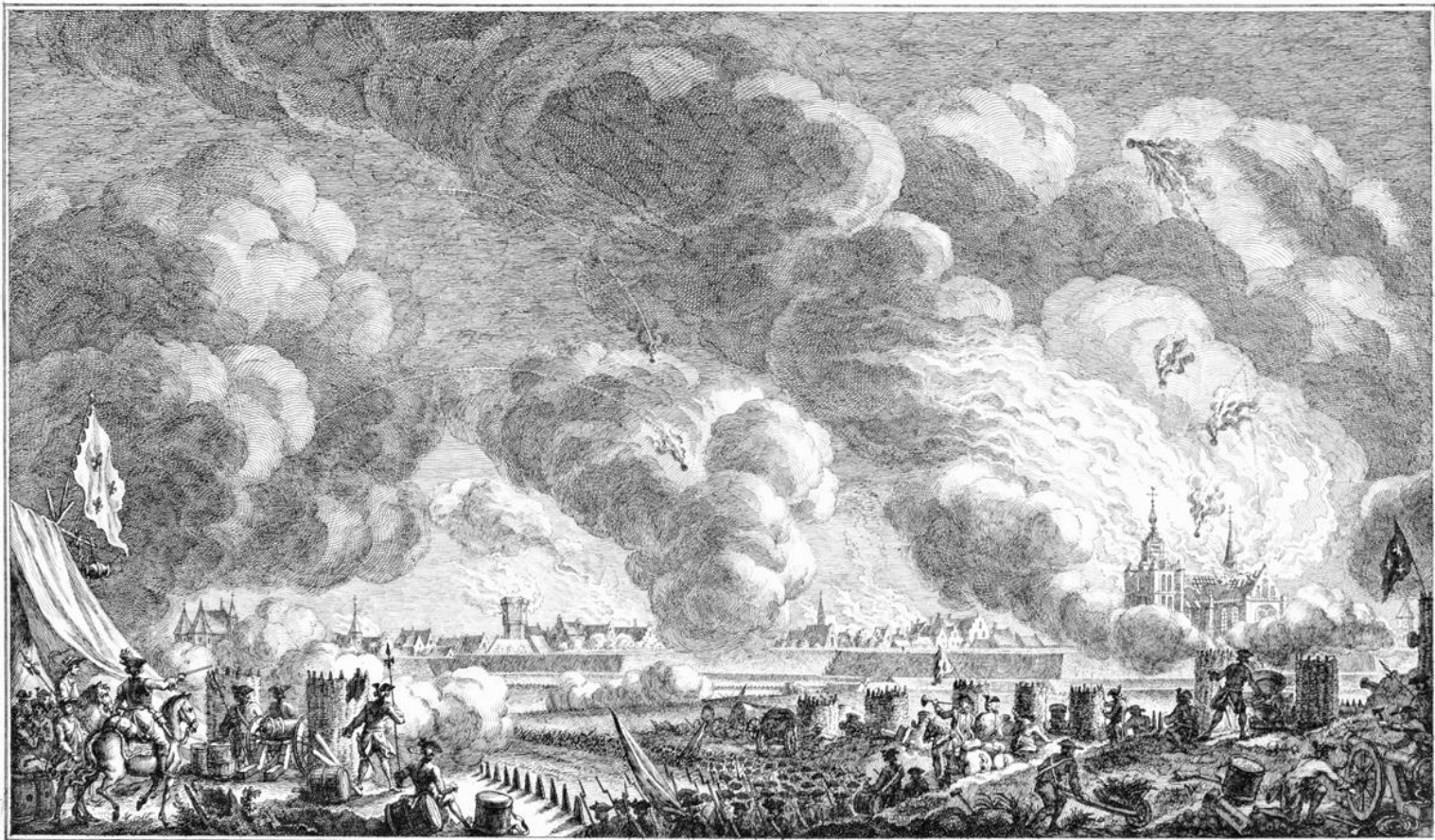
de inwooneren des geheelen Lands als omstryd zorgende om den belegerden het beleg gemaklyk te maaken.

Agt Battaillons naar de vesting gezonden

Zodra men de tyding van de Nederlaag der geallieerden by Lafeld, en het doordringen van den vyand tot voor *Bergen op den Zoom*, vernomen had, zond men ten eersten agt Battaillons uit het land van Goes, gesterkt door een Regiment *Schotten van Laudoun*, naar de gedrygde plaats, vervoegende zig de *Prins van Saxen Hildburghausen* met een vliegend leger tusschen Rozendaal en Breda, wyl men nog niet regt wist waarheen de vyandlyke wapenen zig wenden zouden.

De Franschen naderen voor Sandvliet;

De Prins van *Hessen Philipsthal*, die naauwlyk uit eene zwaare ziekte hersteld was, nam het Commando van onze Vesting op zig, terwyl de Franschen allengskens met klyne troupes van haar groot leger, 't welk door den Generaal Graaf *WOLDEMAR VAN LOWENTHAL* gecommandeerd wierd, tot voor *Sandvliet* naderden, maar keerden nogthans weder agterwaards, zonder iets te onderneemen.

Op. Fokke, del. et incisit.

AFBEELDING VAN DE BOMBARDEERING DER STAD BERGEN OP DEN ZOOM, DOOR DE FRANSCHEN,
op den 1^{en} Augustus desjaars 1747.

A. Fokke, Simons. Excudit.

Het bewind en Chef wordt aan den Gen. Cronstrom opgedragen

In *Bergen* ontving men op denzelfden tyd een Regiment Bergschotten en een Regiment Zwitzers van den oversten *Hirzel*, en nog een van den *Graaf van der Lip*: ook had men aldaar het genoeg dat de Generaal CRONSTROM de Werken kwam bezigtigen, en met den bevelhebber, den Prins van *Hessen Philipsthal* over dezelve in onderhandeling trad, wanneer aan den gemelden gryzen krygsman, welke reeds onder COEHOORN, als Leerling en zyn byzondere vriend de Vestingbouw (ten tyde van de verbetering van *Bergen op den Zoom*) geleerd had, ook het opperbewind als Chef in die sterkte van wegen Z. D. H: wierd opgedragen.

De Vyand laat zig nu en dan al eens voor de vesten zien

Vervolgens verscheenen de Franschen weder voor *Sandvliet*, wiens guarnizoen, onder het bewind van den Heere *Kinschot*, zig na een dappere tegenweer, niet bestand bevindende, genoodzaakt was tot onder *Bergen op den Zoom* te retireeren, wordende door de vyanden daarin gevolgd, welke te Woensdregt, niet verre van *Bergen* met een Leger toen naar gissing 23 à 24.000 Man sterk, postvatten en lieten zig al eens nu en dan by troupen voor de Stad zien, gelyk zy zig reeds den 28 Maart, als tot een waarschouwing met eenige duizend Ruiters voor de Stad vertoond, het platte land afgelopen, en veel moedwils bedreeven hadden ²³); men begrootte toen ons guarnizoen aan inleggende Manschap, buiten die nog van rondomme verwacht wierden en in de Linie lagen, tusschen de 17 à 20.000 Man, welk getal tot die grootte aanwies door het Corps van omstreeks *Breda*, 't welk onder

---

²³ Neerl. Wonder-Toneel, Iste Deel pag. 6

bevel van den Generaal Prins van Saxon Hildburghausen van daar opbrak en mede naar Bergen afzakte, wordende de Manschap op circa 6000 koppen gerekend ²⁴).

Voorzorgen reeds by de Inwoonders gebruikt

Men had reeds op den 4den July ordre gegeven om alle de huizen rondomme de Stad en by deszelfs Forten staande, in een etmaal wegteruimen, zo dat, wyl het nu den aanvaller ernst scheen, men zig ook van binnen tot eene ernstige tegenweer bereide, en de vyand zig naauwlyks voor de Vest liet zien, of het kostte zyne Ruitery reeds by de veertig paarden, die de onzen hem door de Linie afhandig maakten, en nog eenige Manschap, welke zig verstoute om op de glacis te komen ²⁵).

Nogthans schrikte deeze ontmoeting den Graaf LOWENTHAL niet af, maar hy ging in het tegendeel, voort met den aanvang van een beleg, het welk den Franschen kroon veel gelds, de beide oorlogende partyen veel volks gekost en beiden weinig voordeels aangebragt heeft.

Ernstige aanvang des belegs den 18den July

't Was dan op den 18den July, dat men met regt zeggen kan, dat het beleg begonnen is, alzo de vyand op dien dag zyn eerste battery voor de Stad opwierp, (schoon hy reeds den 11den en 14den zyne Loopgraven by de Woudsche poort en het Fonteintje geopend had) ²⁶); maar die uit de Stad, welke hunne werken en batteryen, reeds gereed en alles in de uiterste geschiktheid gebragt hadden, bragten den Belegeraren eer ze nog eene battery konden volmaaken, geen klyne schade toe, met het werpen van Bomben, en het lossen van het groot

---

²⁴ Ned. Merc. Ao 1747. Ilde Deel pag 126

²⁵ Histor. Dagverhaal van 't beleg van Bergen op den Zoom pag 8.

²⁶ Ned. Mercirius 1747 Ilde Deel pag 125.

geschut, die van binnen deden ook een uitval, welke den belegeraren op een goed deel volks te staan kwam.

De Staaten verboden ondertusschen by plakkaaten , den uitvoer van Paarden, als ook van alle andere soorten van krygsbehoeftens, zo ter Land als ter Zee, naar den vyand, en stelden *weeklyksche Bedestonden* in, welke des Woensdags gehouden wierden.

Die van binnen hinderen den Vyand in het maaken zyner werken

Tusschen den 15den en 16den July dedende onzen aan het Lunet Kyk in de Pot een uitval, waar door een groot gedeelte van 's vyands Loopgraven geslegt werd; in de volgende nacht wierd er een tweede uitval gedaan, en men zou den vyand zelfs in zyn retranschementen verrast hebben, zo een Soldaat van het Regiment van den Collonel *Deutz* zyn Snaphaan niet te vroeg hadde afgeschoten door onvoorzigtigheid, waardoor de vyand de onzen gewaar wordende in het geweer kwam, en er van weerskanten hevig geschoten werd ²⁷).

De Kerk geraakt in brand

Drie nachten laater, te weeten tusschen den 19den en 20sten, vervaardigden de Franschen weder twee batteryen, waar uit zy 's morgens den 20sten de Stad met gloeiende kogels beschoten, waar door de groote Kerk eerst in vlam geraakte, en de Tooren benevens een goed gedeelte van het middenvak ter nederstorte, [waarvan de Ruïne zig zo vertoonde als men in de Printverbeelding kan zien.] Het Huis van den Drossaard deelde in dit lot ²⁸), met nog wel veertig Huizen, welke op dien zelfden dag door het alvernielend vuur gesloopt wierden ²⁹). Dit woeden verbitterde de Inwoonderen nog te meer, zo

---

²⁷ Europische Mercurius 1747. Ilde Deel p. 126

²⁸ Idem 1747 Ilde Deel pag 127

²⁹ Historisch Dagverhaal van Bergen op den Zoom pag 11

dat ieder liever de geheele Stad tot een puin hoop wilde zien schieten, als van over geven horen spreken.

CRONSTROM moedigt de Bezetting door belooningen aan

De Generaal CRONSTROM had uit den Naam van Z. D. H. den Heere Stadhouder groote beloningen beloofd, op de verdiensten dier geenens welke zig by uitstek moedig zouden gedragen, en in tegen deel die welke hunne plicht verzuimden, doen bedreigen met de straffe des doods, op staande voet, zonder eenige voorafgaande Rechtspleging, noch aanzien des Persoons, te ondergaan.

Twee rovers gestraft

Tot bekrachtiging dier bedreiging, wierd er ook op bevel van den Generaal een galge opgericht, en aan dezelve ten schrik des Soldaats reeds twee Soldaaten, welke onder het blusschen van den brand eenige goederen geroofd hadden, opgehangen ³⁰).

24ste July

De Bombardiers van ons guarnizoen dedden den vyand mede in vergelding, de uitwerkselen van hunne wiskunst gevoelen, doen de op den 24sten July, door het werpen van bomben, drie kruidmagazynen van de Franschen springen, 't geen een vreeselyke verwoesting in hun Leger veroorzaakte,

Bravoure van een Kanonnier

zelf wierp een onzer kanonniers tot zes herhaalde reizen, een Bombe in de vyandlyke trencheen, en wierd over deeze bravoure door den

---

³⁰ Eur. Mercur. 1747. Ilde Deel pag 127

Heer W. van Haaren met zes ducaaten beloond; dog had kort hierna het ongeluk van door een kogel des vyands te sneuvelen ³¹). Ondertusschen deed Z. H. een getal van 14.000 Hollanders van voor Maastricht opbreken om de Linie voor *Bergen op den Zoom* te versterken, 't welk LOWENTHAL, die nu zag dat de Stad niet dan met veel bloeds te verkrygen zoude zyn, byna van voorneemen deed veranderen,

De Vyand wordt voor Steenberghe verdreeven

zendende een Brigade met Artillery maar *Steenbergen*, maar de Heer van Lynden van Blitterswyk, toenmaals Commandant dier Vesting nam hun zo wel waar, dat zy hun opzet staaken, en na verlies van een groot deel hunner Manschap aftrekken moesten.

Dus hierin geen voordeel ziende, zocht de vyand een aanval op het Fort *Kyk in de Pot* te waagen, maar tot hun ongeluk mislukte die mede, en hun verlies was ongeloofelyk, ja zelfs zo, dat LOWENTHAL eene stilstand van wapenen verzocht, om zyne dooden te begraven, welk verzoek hem met dit antwoord wierd afgeslagen:

Dat, zo hy de Stad volgens krygsgebruik had aangetast, men hem ook volgens dat zelfde gebruik zyn verzoek zoude hebben ingewilligd, maar vermits hy nu als een Brandstichter gekomen was, men dierhalven geene gunsten, noch van hem verzoeken, noch aan hem vergunnen wilde.

Hy was dan genoodzaakt zyne dooden hier en daar in de Batteryen op een te stapelen, 't welke door de hette der zon, zo een vreesselyke stank door het Leger verspreidde, dat 'er veelen van bevangen wierden en al gravende in flauwtens vervielen.

---

³¹ Merc. 1746 IIste Deel, pag 127

Lowenthal schryft naar zyn Hof;

Stormt op Kyk in de Pot en fort de Rover

Het verlies van meer dan 4.000 Man binnen de tyd van elf dagen, deed de Fransche Bevelhebber een missive aan zyn hof afvaardigen, waarin hy de onmogelykheid der overwinning zeer duidelyk voordroeg, edog welke brief door de Hongaarsche Hussaaren, die op 's vyands Convooyen stroopten, onderschept wierd, waar door hy geen antwoord terug bekwam: wat zoude hy dus weder doen, geheel werkeloos zyn en zig uit de Vesting stilzwygende laten ruïneeren, was mede gantsch zyne zaak niet; hy waagde dan op nieuw een aanval op het Fort *Kyk in de Pot*, welke hy tot driewerven met groot verlies van volk herhaalde, waarna de vyanden op het *Fort de Rover* stormenderwyze aanvielen, maar alles mislukte hun dien dag.

27ste July

Na al deeze tegenspoeden begon de desertie onder hun mede een aanvang te neemen, komende 'er op den 27sten van July een getal van vyftig Deserteurs in den Haage aan, welke verhaalden, dat 'er twaalf Fransche gedeserteerde Cannoniers in Bergen waaren gekomen, die, de gantsche gelegenheid des Legers kundig zynde, hun niet weinig schade zouden kunnen toebrengen, waar voor zy dan ook door de onzen op drie guldens des daags gegageerd wierden.

31ste July

De 31sten derzelfde maand wierd de vyand op het *Fort de Rover* zo wel door den Collonel *Putman* met de degen in de vuist ontfangen, dat hy na een verlies van 600 man in alleryl moest retireeren; de Vorst *van Waldek* naderde vast onze Linie met een aanzienlyk *Secours*, en

Gedrag der onzen geduurende het Beleg

binnen de vesting was elke persoon een Held, elk had 'er zyne byzondere Oorlogsbezigheid, de Soldaat was in de wapenen, de Burgerye mede op de wallen, de kinderen liepen met deekens en ander bluschtuig door de Stad, om de ingeworpene Bomben te smooren, 't welk van dat gevolg was, dat geen derde van het groot getal deezer verwoestende vuurkloten eenig gevolg had, zelf de meisjes waren mede niet ledig, maar pluisden pluksel en maakten verbanden om zo al het ongeluk wilde, dat het vyandlyk dondertuig eenige uitwerking deed, den gekwesten in alleryl te kunnen te hulpe komen;

Een onzer Bomben treft een vyandlyk kruid magazyn

dit alles was oorzaak dat veertig hunner bomben , welken zy den 25sten en 29sten in de Vesting wierpen saamen genomen, niet zo veel schade deden als één onzer, welke ongelukkig voor den vyand, juist op een Kruidmagazyn neder kwam, van een barste, en geholpen door de menigte kruid welke die daar mede aanstak, een slag verwekte of de aarde van een splyte, na welke zy ook buiten de gekwetsten meer dan tagtig dooden telden ³²).

De Gen. Cronstrom komt in Levensgevaar

Nogthans had dit ysselyk vuuren voor den belegerden byna een allerdroevigst einde kunnen neemen, want om deeze tyd viel 'er een bombe in het Hotel van den Ouden Generaal CRONSTROM, welke zyn Exellentie, daar hy zeer zwaar van gehoor was en dus het vallen niet bemerkte had, welhaast het leeven zoude gekost hebben, zo men hem

---

³² Historisch Dagverhaal, pag 20.

niet by tyds voor dat het yzer nog berstte, tegen het woeden des vuurs geborgen hadt ³³).

De onzen gewennen zig aan het vuur des vyands

Men verwondere zig niet over de gemeenzaamheid waarmede het vyandlyk vuur behandeld en byna als voor niet kwetsende gehouden wierd, zodat men weinig meerzigover de kogelen en bomben bekreunden, min of meer of het kinderballen geweest waren, derwyze was het volk van Bergen nu reeds aan die doodelyke werktuigen gewoon, ten blyke hier van strekke het mannelyk gedrag van den Heere Prinse van *Hessen Philipsthal* by diergelyk eene dreigend gevaar, 't welk door den Predikant *Janssen* dus eenvoudig en tegelyk kragtig in deszelfs kort en beknopt verhaal, verhaald wordt ³⁴).

Moedig gedrag van den Prins van Hessen

„Op eene zekere nagt zat ik op de binnenplaats, in het huis van de weduwe van den Raadsheer Fauré, [waar de Prins van Hessen Philipsthal en bewusten Predikant gelogeerd waren] ³⁵ en zag boven het vertrek, daar zyn Hoogheid sliep, een Bombe in de lugt, die my toescheen in dat vertrek te zullen vallen; ik liep terstond in de kamer en maakte zyn Hoogheid wakker, die my vroeg wat ‘er te doen was; ik gaf ten antwoord dat ‘er een Bombe in het vertrek stond te vallen, op dat oogenblik sprong zy, zynde gevallen vooraan in de tuin, naast de vensters van die kamer: zyn Hoogheid antwoorde, uit den slaap komende, op eene tranquille wyze, zy is

---

³³ Nederl. Mercurius 1747. Iste Deel, pag 128.

³⁴ In deszelfs [Kort en Beknopt verhaal van Bergen op de Zoom](#), pag 8, in de noot. (in dig. versie noot 55)

³⁵ Het Gouvernement, dus direct naast de Maartenskapel.

geslagen, ik ruike het kruid al, daar is geen zwaarigheid, en terstond was de kamer met rook en damp vervuld, dat men niet zien konde”.

De Vyand stormt weder op 't fort de Rovere

De vyand tornde nog al by continuatie op het fort de Rover, en op den 31sten July dagt hy het volkomen te vermeesteren, komende met de degen in de vuist zo hevig 'er op aandringen, als of hy 't nu niet zoude laten slippen, en waarlyk hy won byna voet, maar kon het nogthans niet vermeesteren, en was genoodzaakt met agterlaating van een goed deel manschap weder in alleryl aftetrekken; het verlies aan onze zyde was mede aanmerkelyk en wierd op meer dan drie honderd man begroot.

Komst van den vorst van Waldek

Dezelfde dag kwam de *Vorst van Waldek* met zyn lang gewenscht Secours voor onze Vest, maar gaf tot ieders verwondering het bestier zyner troepen aan den Luitenant Generaal *Baron van Schwartzenburg* over; men mompelde en giste sterk over deeze handeling, welke eenigzins naar bloheid zweemde, maar 't waarschyneelykste was wel, dat zyn Vorst. Doorl. een weinig geraakt was dat het bestier *en Chef* aan den Generaal CRONSTROM, en niet aan hem was opgedragen.

De Franschen verzoeken ander maal om wapenschorsing

Het ongemak der stank, veroorzaakt door de onbegraaven doode lighaamen, noodzaakteden Franschen Bevelhebber wederom slegts voor twee uren stilstand van wapenen te verzoeken, dog het antwoord van die van binnen, kwam weder op het eerstgegeevene uit. Deeze tweede weigering maakte de Franschen zo woedend, dat zy op den 1sten Augustus uit tagchentig stukken kanon en veertig mortieren de benaauwde Vesting beschooten, door welk onophoudelyk vuur

buiten veele andere gebouwen ook de Capel-tooren ³⁶⁾ in brand geraakte en in de Assche gelegd wierd ³⁷⁾.

De onzen waren dien dag mede niet werkeloos, maar beantwoordden den vyand uit een getal van niet min dan honderd en vyftig stukken, zo wel, dat 'er binnen korten tyd uit onze Vest by de 30.000 pond buskruid naar de Franschen overgeblaazen wierd, tot geleide van eene goed aantal kogelen , welke een zeer aanmerkelyke schade by den vyand veroorzaakten; zynde aan onze zyde mede door dit onweder van oorlogs blixems over de acht honderd man gesneuveld.

Inundatie by Bergen gemaakt

De Inundatie welke men tusschen Steenberg en *Bergen op den Zoom* geformeerd had, was zeer considerabel, en van dien aart, dat dezelve niet kon worden afgeleid, ten ware men van het Terrein rondom die sterkte, meester geweest ware, welkers aannadering nog thans door de Linie verhinderd wierd, waarin de reeds meergenoemde Prins van *Saxen Hildburghausen* met zyn volk geposteerd lag ³⁸⁾.

De Artilleristen der belegerden zedert tot 350, zo Engelschen van het Esquader, als Hollanders, onder den Heer *Staverinus*, Capitein ter Zee en Commandeur van een Uitlegger, met 50 Kanonniers, die ter Zee dienden, en hunne dienst vrywillig aangeboden hadden, aangewassen zynde, was daar door onder hen een groote nayver verwekt om in 't schieten uittemunten, waar door hunne drift om de vyanden de uitwerking van eene zo prysselyke kloekmoedigheid te doen gevoelen,

---

³⁶ Vermoedelijk is hier de toren van [de Maartenskapel](#) bedoeld, die vóór het (nu) Gouvernement stond.

³⁷ Neerlands Wonderton. Iste Deel, pag 203. Wy hebben in eene door ons uitgegeevene Prentverbeelding, zo veel ons moogelyk was, deze naare dag tragten voortestellen.

³⁸ Europische Mercurius 1747. Ilde Deel, pag 128.

zo groot was, dat ze dikwils niet ontzagen twee à drie kogels tevens op een stuk geschut te zetten.

Hardheid van een Engelsch canonnier

Een Engelschman, mede onder de Artilleristen behoorende, by gelegenheid dat zyn eene arm genoegzaam afgeschoten was, niet eens eenige blyk van pyn geevende, scheurde terstond met de andere arm het getroffen lid af, en gaf onder zekere uitdrukkingen, welke by de Soldaaten in zulke omstandigheden wel gebruikelijk zyn, den geest ³⁹).

De onzen oeffenen zig in het doelschieten

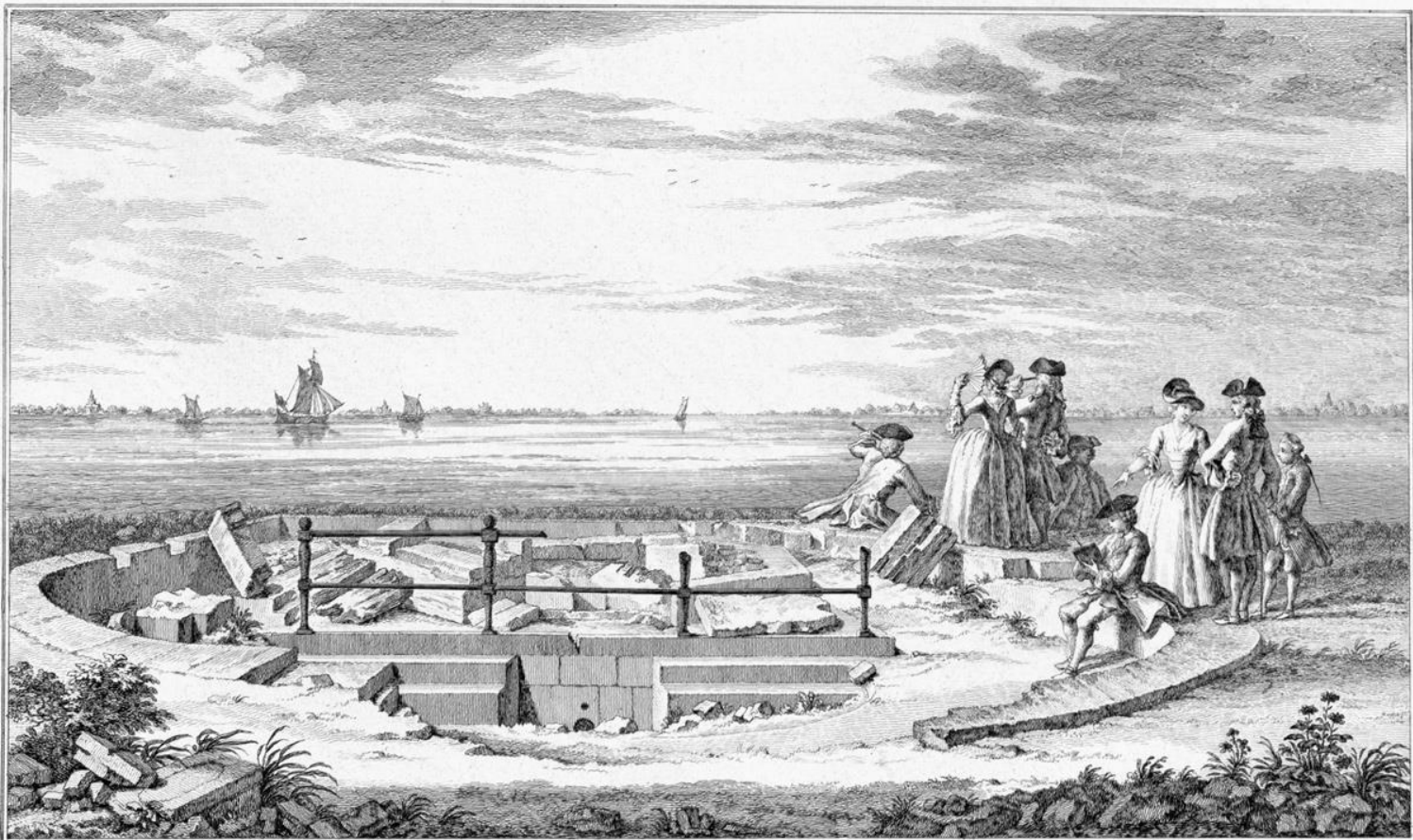
Men oeffende zig ook van binnen in het wel treffen van afgelegen voorwerpen doelende in het schieten op de ysere leuningknoppen van het Fonteintje, even buiten de Stad gelegen, waar de Franschen hun water haalden, maar dat vervolgens door de onzen geheel geruïneerd wierd, gelyk men het in eene naauwkeurige afbeelding beschouwen kan.

Ondertusschen loerde de Graaf van Schwartzenberg, die buiten de Vesting gebleeven was, met zyne ligte Troupes op de transporten van Vivres enz. der vyanden, 't welk hem zo gelukte, dat de vyand welhaast van gebrek in deszelfs leger begon te klaagen, zynde buiten dat de duurte der Eetwaaren, by de vyanden zo groot, dat men te dien tyde te Antwerpen zeeven stuivers voor het pond Hollandsche Kaas moest betalen.

---

³⁹ Europese Mercirius 1747 IIde Deel, pag 130.

C. Dronk, uit vier Deel.

J. Fokke, verva.

HET GERUÏNEERD FONTIJNTJE, TE BERGEN OPDEN ZOOM.

A. Fokke Simonz. Cuvellit.

De onzen doen een uitval

De 5de August. deed een gedeelte van ons guarnizoen, zynde het Regiment van *Burmania*, weder een uitval, met dat voordeelig gevolg, dat de onzen den vyand, die weder op het Fort *Kyk in de Pot* storm liep, manmoedig te rugge dreeven, met wederzydsche dooden en gekwetsten, onder welke laatste aan onze zyde geteld wierd de Jonge Prins van *Stolberg*, welke daarna voor zyn uitmuntende dapperheid door Z. D. H. tot Generaal Major van de Infanterie verheven wierd ⁴⁰).

Bravoure van een gemeen Granadier

Veele van 's vyands batteryen wierden geruïneerd en deszelfs Werken overhoop geworpen, zelfs deed een gemeen Granadier hier de grootste onverschrokkenheid blyken: want, vliegende over de palissaden, door geene zyner maats verzeld, alléén op een bende Franschen in, welke wat te naby genaderd waren, wierp hy 'er eenige granaaten onder, door welke veelen gekwetst, en allen welhaast verstrooid en uit elkanderen gedreeven wierden, en van deeze bravoure weder naar de vesting terugkeerende, vond hy een Fransch Mineur bezig met in de aarde te werken, welke hy by 't hair greep en ziende dat zyne sabel aan tweeën geschoten was, met zyn mes den hals afsneed, voor welke onverschrokke daad hy door den Prins met een Vaandel beschonken wierd ⁴¹).

Strikte discipline by ons Leger

Intusschen was men van binnen ten hoogsten yverende om eene strikte discipline en goede orders onder het krygsvolk te bewaaren, waar van het volgend geval tot eene proeve dienen kan: twee

---

⁴⁰ Europ. Merc. 1747, pag 134 Ilde Deel.

⁴¹ Historisch Dagverhaal pag 25.

Soldaaten van ons guarnizoen in het huis van zekere Dame geslopen zynde, met voorneemen om daar eenig huisraad en andere voor de hand zynde goederen te steelen, wierden door de wacht op de daad betrapt en een derzelve oogenbliklyk doorschoten, daar de andere in hegtenis genomen zynde, de volgende dag gearquebuseert wierd ⁴²).

De Vyand valt op het Bastion Coehoorn aan

Het verlies des vyands, zo lang hy nu voor onze Vest gelegen had, bedroeg reeds over de agt duizend man, na dat hy nu weder voor het Fort *Kyk in de Pot* gestuit was, moest het Bastion *Coehoorn* zyne aan het eerstgenoemde Fort gelede schade, ontgelden, op het welke zy, vier duizend man sterk, begonnen te stormen, en ook weder naar gewoonte, na een zwaar verlies, aftrekken moesten. Dien zelfden dag verlooren zy ook nog door de stroopers van het Regiment van *Frangipani* een Convooi van verscheide wagens met proviand, een groot getal paarden en eenige manschap, welke tot geleide van dit Convooi diende, wordende de overigen op de vlucht gedreven.

6de Aug. Woedend gevegt

De 6de Augustus schooten de Franschen ontallyke bomben en granaaten in de Stad, waardoor nogthans gelukkig niet meer dan één huis in brand geraakte, het welk nog spoedig door de vlyt der inwooneren gebluscht wierd; zy deeden ook aan de palissaden, omtrent het Lunet *Coehoorn*, een floddermyn springen, die een gewenscht uitwerksel voor hun deed, alzo die een groot gat in de muur boorde, waardoor zy met het hevigste geweld in de bedekte weg zогten te dringen, 't welk haar ook byna gelukt had, maar de onzen wierden door een dubbeld secours versterkt, waar door het gevegt zo

---

⁴² Mercurius IIde Deel, pag 134.

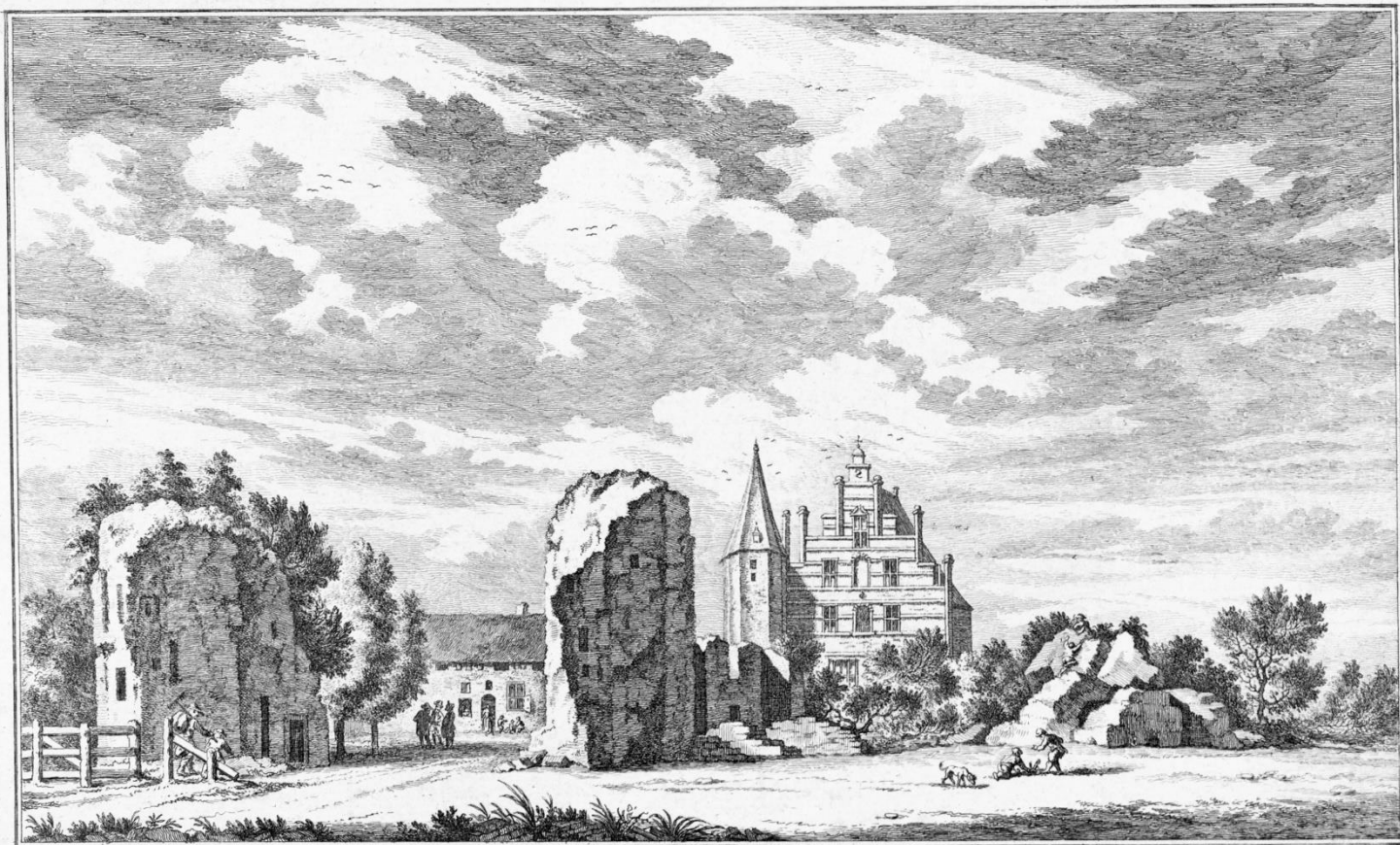
woedend wierd, dat de oudste krygslieden getuigden nimmer zo een *hel van vuur* gezien te hebben, welk vervaarlyk geluid van vreeslyk schieten, granaaten werpen, schreeuwen, kermen en tromroeren, nog vermeerderd wierd door de ysselykste slag welke men tot nog toe gehoord had, en die al het ander geweld verdoofde; deeze wierd veroorzaakt door een Myn, welke de belegerden juist tydig deeden springen, alzo 'er door deszelfs verwoesting onder de vyanden zo eene gaaping kwam, dat men byna geloofde dat 'er van de aanvalleren naauwlyks een te regt zou gekomen zyn; naderhand vernam men dat hun verlies in veertien honderd koppen bestond, en dat der onze met de gekwetsten mede gerekend nog geen twee honderd man bedroeg.

7de Aug.

De 7de meende men in de Stad dat de geallieerden den vyanden tot een veldslag, waar op men hoopte, zouden gedrongen hebben, om dat de Graaf van *Schwartzenburg* al zyn grove bagage agteruit gezonden had, en dat men dien geheelen dag niet dan een continueel vuuren uit groot en klein geschut gehoord had; dog men kreeg den volgenden dag tyding dat de geallieerden den vyand wel uitgelokt hadden, maar dat hy niet genegen had gescheenen om in het veld te komen, maar zig in zyne werken begraven had, dat nothans zo spoedig niet konde geschieden, of veele der vyanden wierden door het vuur der onzen gekwetst of gedood, waaronder ook de Commandant Heer *de Goureaux*⁴³). De Courier, welke deeze tyding in de Stad gebragt had, bragt ook nog berigt, dat de vyanden eenige batteryen met kanonnen voor het Hoornwerk van het Bastion *Coehoorn* hadden opgericht, en dat zy van meening waren om daar bressen in te schieten.

---

⁴³ Mercurius 1747. IIde Deel, pag 134.

C. Brandt, ad viv. del.

A. Fokke, fecit.

HET DORP WOUW, BY BERGEN OP DEN ZOOM, WAAR HET HOOFDKWARTIER DER FRANSCHEEN GEWEEST IS.

A. Fokke Simonsz. Excudit.

Zeldzaam voorval

'Er vloog ook dien zelfden dag een kogel zo net in de gevel van het *Hof van Holland* ⁴⁴), als of ze 'er in gemetseld ware geweest.

Expeditie op het dorp Wouw

De 9de trokken 'er uit *Breda* twee esquadrons cavallery en over de acht hondert man voetvolk, om zig in stilte naar het dorp Wouw te begeeven en aldaar het Hoofdkwartier des vyands te overrompelen, zynde het Kasteel des gemelden dorps door den Generaal LOWENTHAL tot deszelfs verblyf gekoozen, doende zig te dier tyd zo voor, gelyk in de uitgegeevene afbeelding gezien kan worden. Men was van voorneemen om zig met den Generaal *Schwartsenburg*, welke met zyn leger op de Woudsche Heide gecampeerd lag, te vereenigen en dus gezamentlyk in stilte den vyand in zyn rustplaats te overvallen, welke groote onderneeming, zo die wel gelukt hadde, een groot voordeel voor de beslote vest aangebragt en den Soldaat door een vetten buit niet weinig verrykt zoude hebben.

Die ten onzen nadeele mislukt

Maar de vyand wierd in tyds van de onderneeming der onzen verwittigd, en ontving ons zo wel dat wy met agterlating van meer dan hondert man te rugge moesten deinzen: Edog een geluk volgde op deeze mislukte aanslag, want de Generaal *Baroniai* komende uit 't groot Leger te Breda met vyftienhonderd Lykaniers en zo veel Hussaaren en vyf à zeshonderd man Paardenvolk, om zig met onze Linie te vereenigen, wierd in dit voorneemen door de yanden op het lastigste gehinderd, waar door beide de Partyen tot een bloedige actie kwamen, welke nogthans dat gelukkig gevolg voor den onzen had dat

---

⁴⁴ [Zuivelstraat 35](#).

de vyand eindelyk van zyne betwisting afzag en hun een vrye marsch liet.

De 12 Apostelen binnen Bergen op Zoom

Van den 11den tot den 13den was het vuur der Franschen als geheel bedoord, maar die uit de Stad donderden nog even sterk, hebbende de laatsten kort te voren twaalf nieuw gegoten metaale stukken, welke elk acht en veertig ponders waren, in hunne vesten ontfangen, deeze stukken wierden door de onzen de twaalf Apostelen genoemd.

Ondertusschen hoorde men van Antwerpen en Brussel daaglyks dat de gekwetsten en zieken daar zo vermeerderden, dat 'er geen plaats meer in de Hospitalen noch Burgerhuizen was, en men de Gekwetsten in de Ruitersstallen moest verbinden en intrek geeven, wordende 'er daaglyks 150 tot 200 van die elendige slachtoffers der kryg daar binnengebragt, waar van ook daaglyks meer dan twintig het leven verlieten.

Ondertusschen deden de Oostenryksche Hussaaren den vyand mede geen kleine afbreuk met stroopen, liggende den 14den Aug. nog tachtig ossen op.

Een myn met nadeel der Vyanden aangestooken, waardoor de Gen. De Lowenthal in levensgevaar komt.

's Anderen daags, naamlyk den 15den Aug. verrichte de Linie, die in haare aanslag op het dorp Wouw zo onverwacht voor het hoofd gestooten waren, een gelukkiger bravoure, doende een Myn waarop een geheel Corps Fransche Granadiers geposteerd was, met den Graave LOWENTHAL, die 'er zig mede op bevond, in de lucht vlieden, hy wierd nogthans dog slegts ligt bezeerd, was door dit geval genoodzaakt eenige dagen zyn bed en tent te houden, maar van het gantsche Corps

kwamen slegts weinigen te recht: onder de gesneuvelden bevond zig mede de bekwame Fransche Ingenieur, de Heer *de Clerac*.

De Koning van Vrankryk begint verdriet in den oorlog te krygen

Op dien zelfden dag kwamen 'er nog tachtig Engelsche Constapels binnen Bergen aan, en men deed by continuatie, zo wel van onze als van de andere zyde Mynen springen, krygende de onzen ook nog tyding dat de Koning over den langen duur des belegs verdrietig begon te worden, en dat LOWENTHAL hem nu de Stad voor den 28sten in handen belooft had te leeveren.

De onzen leggen Traversen in de drooge gragt

Men ontving ook in de Linie nog eene versterking van 20.000 Man en honderd en vyftig mineurs, en men had nu achterevolgens de kundigen raad van den Majoor der Artillery, *Walther* genoemd, in de drooge gracht Traversen gelegd, welke de Franschen *Caponières*⁴⁵) noemen, om den Vyand, buiten het beryk van deszelfs geschut blyvende, te kunnen benadeelen, welke traversen nog dit voorrecht hadden, dat men die by eene onverwagte overrompeling onder water konde zetten, 't welk door den Vyand niet weder zoude kunnen droog gemaakt worden.

De Vyand stormt op het fort Zeelandia

Op den vyftienden kreeg de Stad weder nieuwe versterking, en des anderen daags deden de belegerden weder een gelukkige uitval; des nagts deden de Franschen, stormende met drie Comp. Granadiers op het Fort *Zeelandia*, eenige Floddermynen springen, die nogthans wynig of geen schade aan onze Werken deden, maar zy wierden beantwoord

---

⁴⁵ Een gedekte doorgang in de gracht naar het voorgelegen verdedigingswerk, vaak tevens ingericht met schuttersplaatsen ter flankering van de gracht.

door een Myn der onzen, welke een groot getal van hunne zyde deed sneuvelen, de Vyand wierd, door dit verlies nog vuuriger, doende nog drie andere Mynen springen, een van welke de werken tusschen het bolwerk en de groote halve maan ruïneerde, waarop zy dan ook ten eersten aldaar post vatten, verliezende nogthans door een Myn der geallieerden hunne *Marchal de Camp* en *Capitein der Mineurs*, de Hr. de *l'Orme*, die nu reeds in het twee en zeventigste jaar zyns ouderdoms getreden was, zynde deeze de acht en dertigste der belegeringen die hy gedurende dien tyd had bygewoond ⁴⁶), met hem sneuvelden nog twee Lieutenants van het regiment van den Generaal LOWENTHAL.

Hernieuwden storm

De 18de herhaalde de vyand andermaal eene storm op het Fort *Zeelandia*, waar zy ook post vatten, maar 'er den volgenden dag door de bezetting weder afgedreeven wierden.

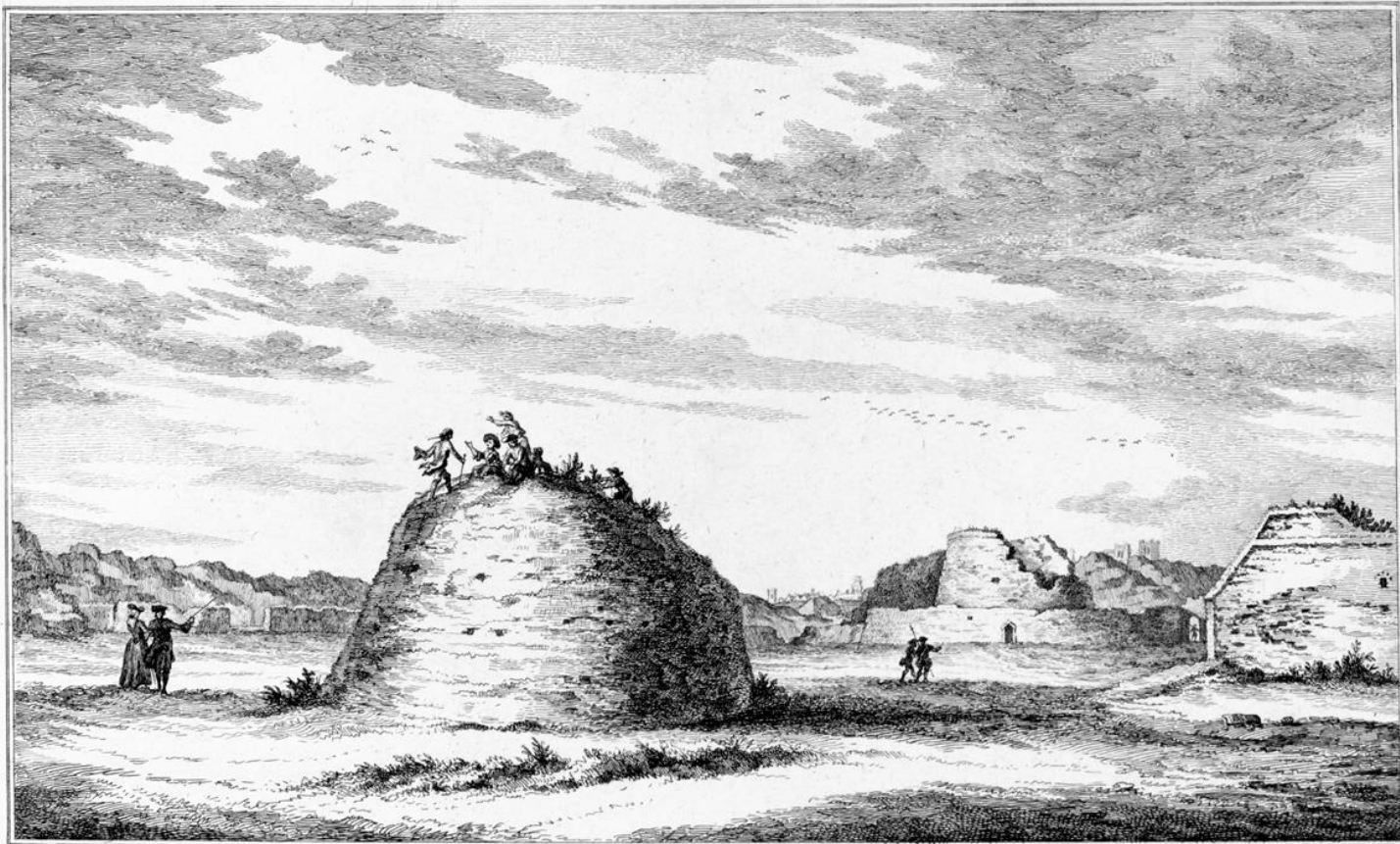
Gebrek in 's Vyands leger

De Generaal *Baroniaï* ging ondertusschen voort met stroopen en deed den Vyand met zyne Hussaaren veel afbreuk, telkens hunne Convoojen van mond- en legerbehoeftens opbrengende; dit opligten der Convoojen veroorzaakte een groot gebrek in 's Vyand leger, waar thans het brood reeds vyf stuivers het pond kosten moest en waar noch vleesch, noch bier gezien wierd, daar men integendeel het guarnizoen alles in overvloed toevoerde: het kruid dat de onzen op den Vyand verschooten hadden, wierd toen reeds op zeevenmaal hondert duizend ponden begroot, buiten nog drie en dertigduizend hand granaten ⁴⁷).

---

⁴⁶ Europ. Mercirius Ao 1747, IIde Deel pag 138.

⁴⁷ Echt verhaal van het beleg, pag 49.

C. Peenk, ad viv. del.

S. Fokke, fignavit

GEZICHT VAN HET ORILLION COEHOORN EN DE LUNETTEN ZEELAND EN UTRECHT, TE BERGEN OP DIEN ZOOM.

A. Fokke Simonsz. Excudit

Belooning aan den Soldaat beloofd

Daar 'er in deeze en voorige dagen, den Soldaat eene praemie beloofd was, welken een Schanskorf van den Vyand uitrukke, zo zyn 'er verscheiden geweest die op eene nacht tien Ryksdaalers in de zak kreegen. Anderen gaaven zig tot een nog stoutmoediger daad over, neemende een gevulde bombe in de hand en werpende die, na dezelve met spoed ontstoken te hebben, in de Vyandelyke trenchéen, en elk wiens onderneeming gelukte ontving terstond een vergelding, onder anderen wierden 'er twee Granadiers van het Regiment van *Leewe*, wegens hunne dapperheid en kloek beleid opstaandevoet met een Vaandel begiftigd ⁴⁸).

Voorzorg

'Er wierden ook om deeze tyd nog eenige honderd Seissen in gereedheid gebragt, om den Vyand wanneer hy de vest beklom en reeds op dezelve mogt genaderd zyn, al maaiënde de beenen te beschadigen en zo het overklimmen te beletten.

Een brief door de onzen onderschept

De Generaal CRONSTROM las op den 24sten Aug. aan het guarnizoen, tot groot genoeg van alle de Soldaaten, een brief voor, die door een Hussaaren party onderschept en door een Fransch Officier, die aan veele Officieren van ons Guarnizoen zeer wel bekend was, aan een Colonel, die zig in 's Konings leger bevond, geschreeven was. In die brief wierd de beklagelyke toestand van de armée, onder den Graaf van LOWENTHAL, op het nadruklykste beschreeven, wordende in dezelve van niets anders gerept, dan van gebrek aan levensmiddelen en

---

⁴⁸ Europische Merc. 1747 Ilde Deel pag 135.

krygsbehoeftens, onwilligheid der Soldaaten en van hunnen haat tegen den gemelden Graaf, van een ongeloofelyk getal dooden en gekwetsten, in een woord, van niets dan het geen wederwaardigheden voor den Vyand uitleverde, het gebrek aan water zelfs niet uitgezonderd.

Blyk van des Vyands gebrek aan kruid

Hun gebrek aan krygsbehoeftens bleek duidelyk daaruit, dat verscheide in de Vesting geworpene Bomben niet barsteden, vermits zy niet genoegzaam met kruid opgevuld waren, gelyk men verscheide derzelve uit curieusheid naar de Hollandsche Steden gezonden had, waaruit men ligt nagaan kan dat 'er van de 3078 Bomben die nu door den Vyand reeds in de Vesting geworpen waren, maar weinigen hebben kunnen beschadigen: de Soldaaten van ons Guarnizoen integendeel hadden zo veel overvloed van kruid, dat ze geduurende hunne rusttyd zig beezig konden houden met Patroonen te vullen, en andere Vuurwerken vervaardigen.

De Vyanden vieren den Naamdag van hunnen Koning

De 25ste Aug. was het *St. Louis*, en dus de Naamdag van den Koning, dien dag op welke de Generaal LOWENTHAL beloofd had hem *Bergen* in handen te zullen leveren, om nu deeze belofte te kunnen volbrengen, deed de Fransche Generaal thans op het yverigste de Vesting aanvallen en afgrysselyk ruw bestormen, blyvende dien dag geen een eenige van 's Vyands stukken onafgevuurd; het Lunet *Zeeland* en *Utrecht*, waar van wy de ruïne in eene door ons uitgegeevene Plaat vertoond hebben, moest dien dag de heevigste attacque uitstaan, maar de bezetting kweet zig zo wel en dapper, dat de Vyand op nieuw met groot verlies van zyn poging aflaaten moest, wordende ook weder op dien zelve dag een Fransche Postiljon met brieven van dat Hof door

den Generaal *Baroniai* onderschept, en van zyne Brieven ontbloot, zo dat deeze Feestdag in een rouwen klagstond veranderd wierd, en het spytigste voor hun was dat ze zelfs door een ydele schrik verjaagd wierden, en zig van hun voorneemen, dat ze misschien door aanhouding van stormen verkreegen zouden hebben, ontstookten zagen:

De Vyand wordt door een ydele schrik verjaagd

want onze bezetting, die zig op het Lunet Zeeland bevond, en alle weer deed om 'er hun van aftedryven, verhieven, ziende dat ze misschien gevaar liepen om door de overmagt der Franschen bemand te worden, eene geweldige looze wapenkreet, schreeuwende niet dan: „*Avanceer, avanceer Granadiers van Thiery!*” Op welk gerugt de Vyanden in vreeze gebracht wierden dat 'er nog een gantsch Regiment op hun aftrok, schoon 't niet dan een ydele en looze roep ware, waardoor zy door den schrik zodanig bevangen wierden dat zy, geheel in onörde geraakende, genoodzaakt waren hals over kop te retireeren.

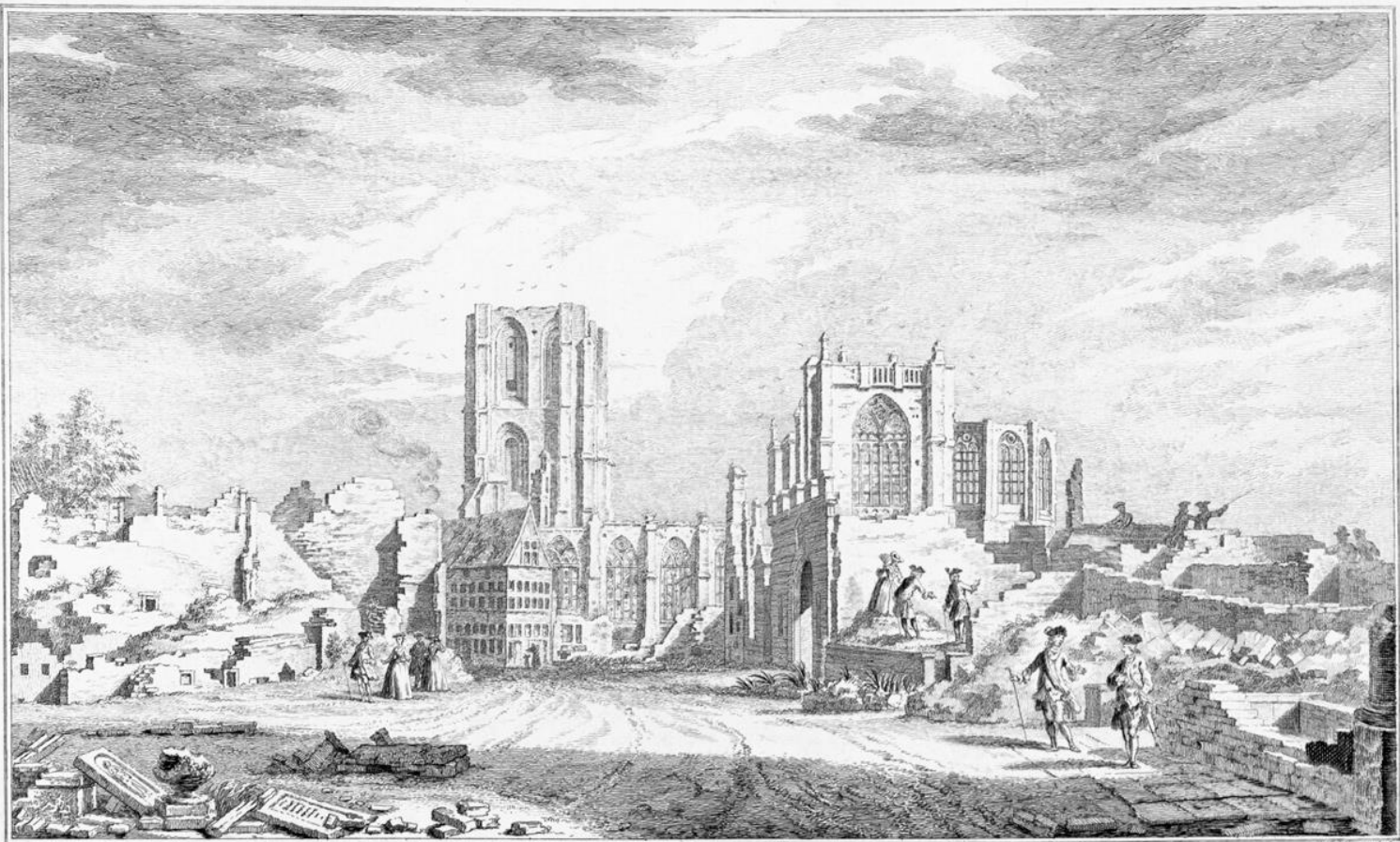
Aanmerkelyke bravoure van eenige Soldaaten der onzen

Om deeze tyd wordt 'er nog van eene aanmerkelyke bravoure gewag gemaakt, welke eenige Soldaaten uit het Battaillon van *Constant*, en het Regiment van *Evertsen*, op den Vyanden geoeffent hebben; zy trokken naamlyk naar Boomdyk, daar zy aan de sluitboom eene Fransche battery ontmoeteden, de schildwacht die hun in het oog kreeg, riep hun terstond toe: *qui va là?* (wie gaat daar!) 't welk door hun met *des Francois!* (Franschen) beantwoord wierd. De Schildwacht gebod hun te staan tot hy zyn officier kennis had doen geeven. De Franschen, die deeze Battery bewaakten, waren honderd en vyftig man sterk en lagen kort daar nevens in eene Schuur; de onze wagteden niet op den komst van den verwagten Officier, maar wilden

doordringen, waarop de Schildwacht hun met scherp afweerde, doch hierop wierd hy wel zo met kogelen begroet dat hy dood nederviel, en hier door den onzen een vrye doortogt liet, die daarop de Schuur introkken, en, aldaar het volk meest slaapende en ongewaapend vindende, zeer ligt zig meester van deeze gantsche bezetting maakten. Eenige der Vyanden wierden gedood, anderen ontkwamen het met de vlugt, en de onzen kreegen nog drie hunner Officieren gevangen, vernagelden het kanon en verwoesten de battery, trekkende vervolgens naar nog eene andere daar naast by gelegene battery, daar ze op den roep van den Schildwacht *qui va là ?* nu stouter geworden zynde, antwoordden, *des Hollandois!* (Hollanders) en 'er voort op dezelfde wyze mede te werk gingen als van de eerste verhaald is, vindende alhier mede zeer wynig tegenstand, daar de Vyand door den schrik bevangen, en, eer hy 't naauwlyks merkte, overrompeld was. Eindelyk trokken zy, na deeze heldendaaden verrigt te hebben, intriumphe onder gestadig schieten en roepen *Vivat Oranje !* (Leeve Oranje!) naar het Guarnizoen terug, alwaar ze om deeze gewigtige en zo schoon uitgevallene bravoure, rykelyk beloond wierden.

De onzen vieren den verjaardag van Z.D. Hoogheid

Hadden de Franschen den Naamdag van hunnen Koning door een geweldig vuuren voor ons vreesselyk gemaakt, niet min schrikkelyk maakten wy den Verjaardag van onzen Erfstadhouder, die op den 1sten September inviel, voor hun, geevende Jonkheer Willem van Haren ter dier gelegentheid eene maaltyd, waarop alle de Generaals personen plegtig onthaald wierden: twee en dertig vlaggen woeijen van het Jacht, waar mede dien Heer in de Vesting was aangekomen.

C. Prout, del. et sculp. del.

GEZICHT DER RUINE VAN DE GROOTE KERK, TE ZIEN VAN DE HOOGSTRAAT,
KOMENDE VAN DE BOSPOORT, TE BERGEN OP DEN ZOOM.

A. Fokke Simonsz. Excudit.

A. Fokke, sculp.

Met een Generaale Salvo van al het groot en klyn geschut

Eer de dag nog aanbrak wierd 'er reeds een generaale Salvo uit al het kanon, mortieren, haubitsen en klein geweer op de Vyanden gelost, het geen 's middags en 's avonds herhaald wierd, drie honderd Bomben wierden dien dag alleen, op den Vyanden, geworpen, en dit hooge Verjaarfest donderde dien dag in verdoovende slagen door heel het Vyandyke leger heenen, tot het stuitende in kernen en zuchten weder om galmde. De Steden *Dordrecht, Amsterdam, Rotterdam, Haerlem, Leyden, Weesp* en *Schiedam*, hadden reeds telkens vaartuigen met ververssching in de benaauwde Vesting gezonden, en op den 2den September stuurden de ingezeetenen van 's *Hertogenbosch* twee diergelyke Scheepen in deeze sterkte, waardoor de overvloed van mond en krygsbehoeftens ongemeen was, daar 'er by de belegeraaren het grootst gebrek aan dezelveu geleden wierd,

Trotschheid van Lowenthal

nogthans was hunne trotschheid zo groot, dat men zegt dat de Graaf van LOWENTHAL zig aldus zoude uitgedrukt hebben:

„Ik wil en zal de Stad, bemagtigen, al zou het de halve Armee des Konings kosten, en alle de yzere kogelen die nu op de hardnekkige vest verschoten worden, zullen door het ryke Zeeland, hierna in zilvere vergoed moeten worden”.

Van den 2den tot den 10den verliep de tyd met over en weder vuuren, zonder dat 'er iets van belang wierd uitgevoerd, zelfs was het op den 9den in 's Vyands leger volmaakt stil, want men bereide zig tot een generaale storm, wyl LOWENTHAL zynen Meester verzeekerd had van althans op den 10den Sept. meester van de Vest te zullen zyn.

De gewigtige 10de brak eindelyk aan. Het Ravelyn *Dedem*, het welke door den grooten Vestingbouwer COEHOORN, toen hy deeze Vesting op nieuw versterkte, byna onwinbaar gemaakt was, en een en andermaal het stormen der Vyanden ondergaan had, wierd weder aangetast; het was nu reeds voor de vierde maal dat zy by het Lunet *Utrecht* eene Battery opwierpen, om in het zelve bressen te schieten, maar zy moesten wegens het heevig vuur uit de Vesting hunnen arbeid onvoltooid laten.

Men ontdekte 's morgens reeds vroeg dat de vyanden dien nacht vyf batteryen, ieder van vier halve kartouwen, volkomen gereed gemaakt hadden, en men wierd het welhaast nader gewaar, wanneer zy daar van op eene vreesselyke wyze op het Ravelyn *Dedem* begonnen te donderen. Twee van deeze wierden wel door de belegerden ter neder geschoten, dog de drie andere niet, weshalven zy dan uit de overgeblevene met verdubbeld geweld op het bewuste Ravelyn schoten, en ook tusschen het bolwerk *Pucelle* en het Lunet *Utrecht* post vatteden.

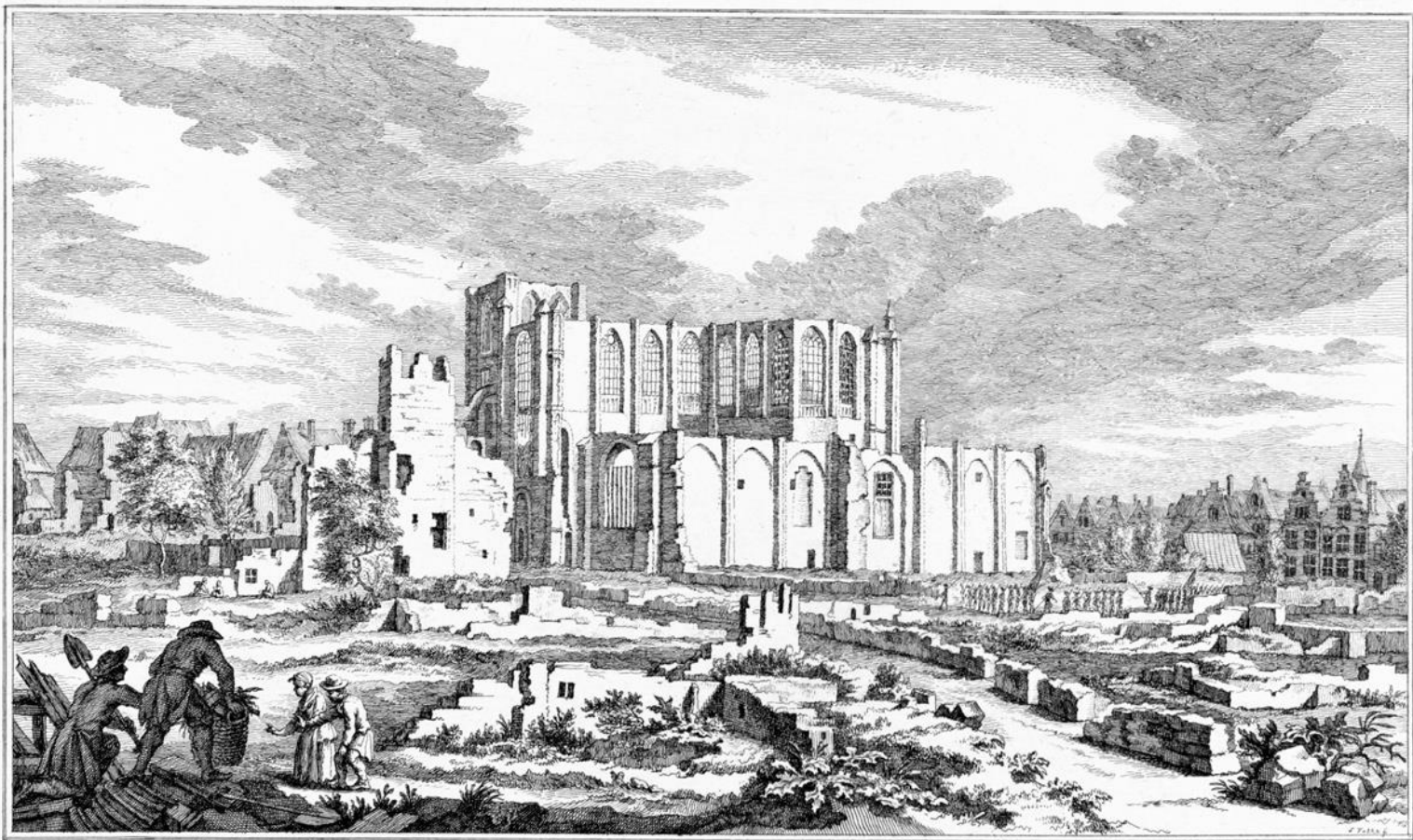
Sterkte van het Ravelyn Dedem

Een kruidkist op het bolwerk in brand geraakt zynde, bragt den onzen niet weinig schade toe, die mede door het springen eener Myn der Vyanden in het Lunet *Utrecht* veel volks verloren, dog het schieten op het Ravelyn deed juist niet veel uitwerking, aangemerkt deszelfs ongemeene sterkte en de schuinsche kragteloze rigting der Vyandyke schoten.

De hoogte van dat Ravelyn belette hun ook het gezicht op de *Pucelle*, weshalven zy van het gemelde Ravelyn uit eene Battery van twaalf stukken kanon, boogschooten deden, om het gemelde bolwerk te vermeesteren, edog slaagden dien dag in hun oogmerk niet.

De Belegerden deden onderwyl in den nacht tusschen den 12den en 13den nog redelyk gelukkige uitvallen, by en omtrent de plaats des aanvals. De eerste geschiede op de overblyfselen van de Lunetten *Zeeland*, alwaar de vyand eene Battery van vier stukken kanon had opgerecht, welke de onzen alle vernagelden, en den Officier met eenige gemeenen krygsgevangen maakten.

De andere uitval was niet minder gelukkig, maar twee Mynen, welke in deeze nacht sprongen, deden ons veel schade, neemende een geheel stuk van de Lunet Utrecht met eenige kasematten weg, en dit was nog de minste schade, maar wy verlooren 'er nog omtrent de vyftig Soldaaten door, onder welke zig mede bevond de kloekmoedige Lieutenant *Driehuisen*, van wiens moed en bravoure gantsch Nederland met roem getuigde, en de Engelschen Colonel *Speed*. Veele Burgers en Soldaaten geraakten ook om 't leven, niet alleen door het groot aantal Bomben en Houbitsers die de vyand nu van naby over de Stad wierp, maar ook door deszelfs boogscheuten op het bolwerk *Pucelle*, wyl de kogels daardoor meestentyds, over het bedoelde Bolwerk heenen vliegende, de Huizen in de stad zeer beschadigden, gelyk men kan zien in de uitgegeevene Prentverbeeldingen, waarin de Hoogstraat geheel geruïneert, en de Huizen byna tot de grond toe geslegt vertoond worden.

[Ruine van de Grootte Kerk van agteren, en geruïneerde Hoogstraat, te Bergen op Zoom](#)

De Vyanden bereiden zig tot een algemeene storm

De 14de hadden de Vyanden de gestopte en vervallen Communicatiën hersteld, en de wegen tot de stormgaten begonnen te baanen, alzo zy oordeelden dat die reeds taamlyk in grootte aanwiesschen. Op den vyftienden was alles in de Vesting nog in de beste orde en gerustheid, weinig dagt men dat zy 's anderendaags een Prooije der Vyanden worden zou; volgens het verhaal waren op dien dag de stormgaten meer en meer vergroot en de wegen tot dezelve in volmaakte orde gebragt om dien nacht met twaalf duizend Man een generaale storm te waagen.

Het stormen begint

Deeze noodlottige 16de September brak naauwlyks aan, of de vyanden begonnen vreeslyk op het Ravelyn Dedem te stormen, dog maakten maar een zeer kleine bres, zo dat de belegerden zighier over zeer weinig bekommerden, ofschoon de bezetting van dat Ravelyn slegts in weinig manschap bestond, steunende op de ongemeen sterkte der werken en de menigte van Mynen, waar mede deeze hoek der Vesting voorzien was, en welke men als de nood zulks vereischte, tot groot nadeel der Vyanden, zoude hebben laten springen:

De Vyand drint op eene felle wyze aan

maar zy lieten de bezetting hier over weing tyd van beraad, want door haar fellen aandrang en overmagt wierden deezen welhaast van hunne posten verdreeven, en de Franschen drongen met geweld tot in de Capitaale gragt, beklommen de Bastions *Coehoorn* en *Pucelle*, en de onzen wierden vervolgens, na eene allerhevigste tegenweer, door hunne groote overmagt gedwongen om hen in de Lunetten Logementen te zien opslaan. Dit avance deed der vyanden moed

groeijen; zy waagden hierop eene generaale storm, klimmende over de bressen van de Bastions *Coehoorn*, en dringende in de Sortie *Fullenius*, welke plaats der attaque wy naauwkeurig in eene door ons uitgegeevene Prentverbeelding voorgesteld hebben, onder een onophoudelyk geroep: „*Tuéz, Tuéz, Slaat dood, Slaat dood*”.

Vermeesteren der Vesting

Dus schreeuwende, stoven zy, nu van de Vesting meester zynde, eenigen naar de markt, anderen naar de poorten, die zy met een geweldig schieten van een en open deden bersten, waardoor een vrye doortocht aan het overige der Fransche Armée vergunt wierd, voornaamlyk de Bospoort, die het meeste vyandlyk krygsvolk in moest laten, die van daar langs de Hoogstraat tot op de markt afzakten; ruïneerende alles wat hun voorkwam, indiervoegen als op de prentverbeelding vertoond wordt.

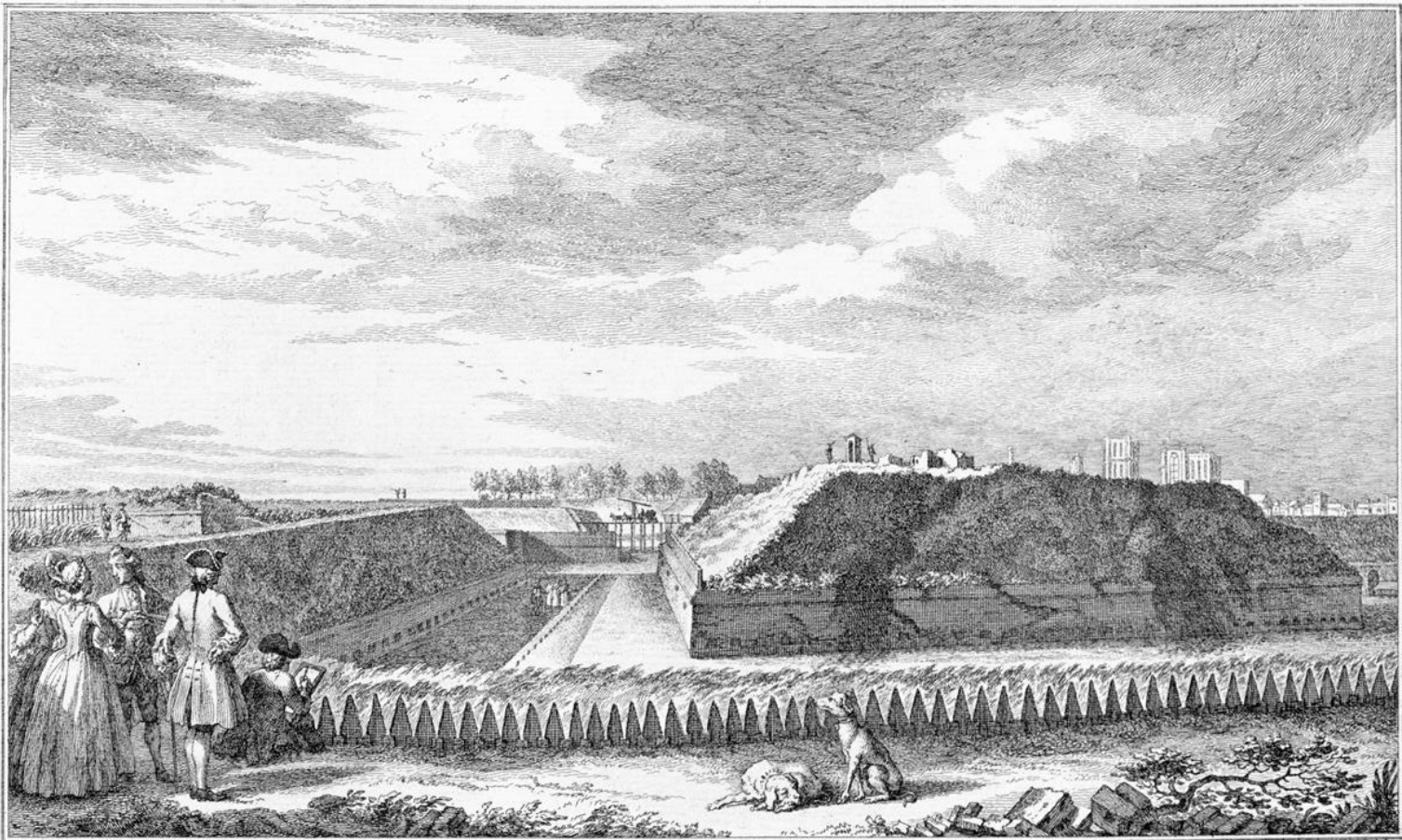
De gouverneur ontwykt door de Steenbergse poort

De Gouverneur *Prins van Hessen Philipsthal* deed terstond twee Regimenten saamenrukken, die den vyand op den wal zouden keeren, en die hem ook werkelyk een goed einde te rugge dreeven, zo dat men hoop had hem zelfs nog weder uit de Vesting te zullen kunnen verjaagen; maar hunne groote overmagt belettede zulks, zo dat de Heer Gouverneur het raadzaamst vond met de zynen, a strydende, onder het geroep van *Vivat Oranje*, door de Steenberger Poort te vertrekken, en de Vesting uit te retireeren. De Heer *CRONSTROM* was reeds op een Stoel, door een sterke bezetting van ons Guarnizoen in veiligheid de Stad uitgebragt.

Moord en plundering der Vyanden

Dus ruimden de onzen de verwoeste Vest, latende veele dooden en gekwetsten in handen der Vyanden, toen begonnen zy te plunderen en

te moorden, spaarende in hunne eerste woede niemand, en maakende
deezē zo lang verweerde Vesting eindelyk tot een tafereel van
brooddronkenheid en woede des roofzieken en lang getergden
Soldaats.

C. Bredt del. van der

J. H. de Groot sculp.

GEZICHT UIT DE BEDEKTE WEG, TEEGENS OVER DE LINKER FACE VAN HET BASTION COEHOORN,
WAAR IN AANGETOOND WORDEN, DE BRESSEN IN DEZELVE FACE, TE BERGEN OP DEN ZOOM.

A. Fokke Simonsz. Excudit.

Om een net denkbeeld van dit gewichtig overgaan te kunnen geven, zullen wy hier nog eenige plaatsen uit te dien tyde uitgekome verhaalen byvoegen.

VERHAAL DER OVERROMPELING ⁴⁹⁾

De Generaal Graaf van LOWENTHAL meende thans (de 15den September) dat 'er door het geweldig verwoestend vuuren nu wel eene genoegzaame bresse zoude weezen om de capitaale Vest te beklimmen, en vond zig, tot ons groot nadeel, daarin niet bedrogen;

De vyand eischt de Stad op

hy liet dan des nademiddags door een Tamboer de Stad opeischen, maar die van binnen weigerden zynen eisch, daar zy nog geen de minste ongerustheid over het hun naderend onheil gevoelden, wyl de bres in het bolwerk *Pucelle* maar gering en het Ravelyn *Dedem* nog naauwlyks geroerd scheen. (Zy steunden inzonderheid op de binnenste Mynkameren van het laatstgenoemde Ravelyn, welke alle gevuld waren, en de Vyand, zo hy 'er al meester van geworden ware, schielyk zouden hebben doen ruimen)

Gerustheid der Bezetting

Hun gerustheid bleek ook van agteren, voornaamentlyk daaraan, dat de wagten niet verdubbeld, de graft onder water gezet, noch de stukken gebruikt waren, welke de graft schoon houden moesten. Eenige uitgezondene Vyandyke Vrywilligers brachten in 's Konings Leger berigt dat de wal te beklimmen was en de bres slegts door vyftien Man bewaard wierd. Deeze boodschap verheugde den

---

⁴⁹⁾ Getrokken uit Neerlands Wondertoneel, Iste Deel, pag 225 en volgende.

Generaal LOWENTHAL ongemeen, denkende nu zyn oogmerk volkomen te zullen beryken.

De vyand doet een looze aanval

Hy liet ten dien einde, omtrent ten drie uren middernachts, door eenige Granadiers een lozen aanval op de Forten *de Rover* en *Kyk in de Pot* doen, om de bezetting daar door te misleiden; voorts wierd 'er in 's Vyands leger, geduurende de voornacht, zeer weinig geschoten, op dat de belegerden des te vaster zouden kunnen inslaapen. Dit gelukte hem: 'er was geene groote ongerustheid, maar wel eene groote vermoeidheid by den besloten Soldaat, waar door hun de oogen meestal beschoten, maar LOWENTHAL noch de zynen sliepen dien nacht niet, schoon ze zig, mede voor de Vest in rust veinsden, maar waren in tegendeel druk bezig om alles in de orde te schikken, welke tot een schielijke verrassing en geweldigen aanval vereischt wierd,

1ste Attaque

ordonneerdende daartoe drie *Attacques*, welker eerste zoude geschieden onder het opzicht van den Graaf de *Relinque*, *Marchal de Camp*, die met zes Compagnien Granadiers en een Piquet van de Koninglyke Dragonders op de rechter zyde van het bolwerk *Pucelle* aan zoude vallen, nadat zy het Ravelyn, langs de drooge graft, voor het zelve omgetrokken waren. Drie Battaillons zouden onder de ordres van den Hr. *de Faucon*, Brigadier, op deezen volgen, en agter zig hebben drie brigades Pionniers, twintig Kannonniers en drie honderd Arbeiders, geleid door de Ingenieurs en gevolgd van drie andere Battaillons, welke ondertusschen in de graft post zouden vatten, op dat de eersten niet afgesneden wierden.

2de Attaque

De andere Attaque zou ondernomen worden op de linker zyde van gemelde bolwerk, onder het opzicht van den Hr. *de St. André*, Majoor van de loopgraven, wederom met zes Compagniën Granadiers, geleid door den Colonel *Piat*, en gevolgd door drie Battaillons onder de ordres van den Hr. *Tondu*, Brigadier, een gelyk getal *Pionniers*, *Kannonniers* en *Arbeiders* moesten op deezen volgen, als op de voorgemelden, en wederom drie Battaillons om den trein te sluiten en in de graft post te vatten. Deeze Troupes zouden aan de andere zyde van het Ravelyn *Dedem* omtrekken, en dan zig by de voet van de Bresse verzaamelen, gelyk ook die van de andere *Attaque*, by de andere bres, op de regter zyde van het Bolwerk, en dan tegelyk op het gegeeven *Sein* aanvallen.

De Granadiers moesten het eerst op de bres klimmen en de onzen van de lage flank verjaagen, en dan voorttrekken tot op den wal, geduurig ondersteund wordende door de Battaillons, dog niet in de Stad trekken, maar zig daar by elkanderen houden. De arbeiders zouden agter hun, alle werken, verschanssingen en afsnydingen ruïneeren, terwyl de Kannonniers by de Stukken daarna, met de andere Battaillons in de graft geposteerd, de orders van den Generaal moesten afwagten, om het bolwerk in bezit te neemen.

3de Attaque

De derde *Attaque* onder de orders van den Heer Brigadier de *Courtbuisson*, had honderd vrywilligers aan 't hoofd met vier Compagniën Granadiers en een Battaillon Musquettiers agter haar, door twee brigades Gravers, zes Kannonniers en drie honderd Arbeiders gevolgd. Deze moesten zig in twee gelyke afdeelingen verdeelen, waarvan de eene aan de rechterhand van de voorgemelde *Attaque*, onder het opzicht van den Lieutenant *du Serraut*, alles moest

ter nederwerpen wat zig op de Lunet *Utrecht* bevond, en dan in de confusie door zo een geweldige aanval in de Stad veroorzaakt, het sortie poortje forceeren, en zig dus op den wal aan de rechter zyde van de eerste Troupen vervoegende, na den uitslag der zaken schikken. De andere helft, door den Heer de *Vaillon* geleid, zoude ter linkerhand van de *Attacque* de graft forceeren, en aldaar mede of over de graft of door de Poort zien in de Stad te komen, en dan ook naar bevind van zaken handelen.

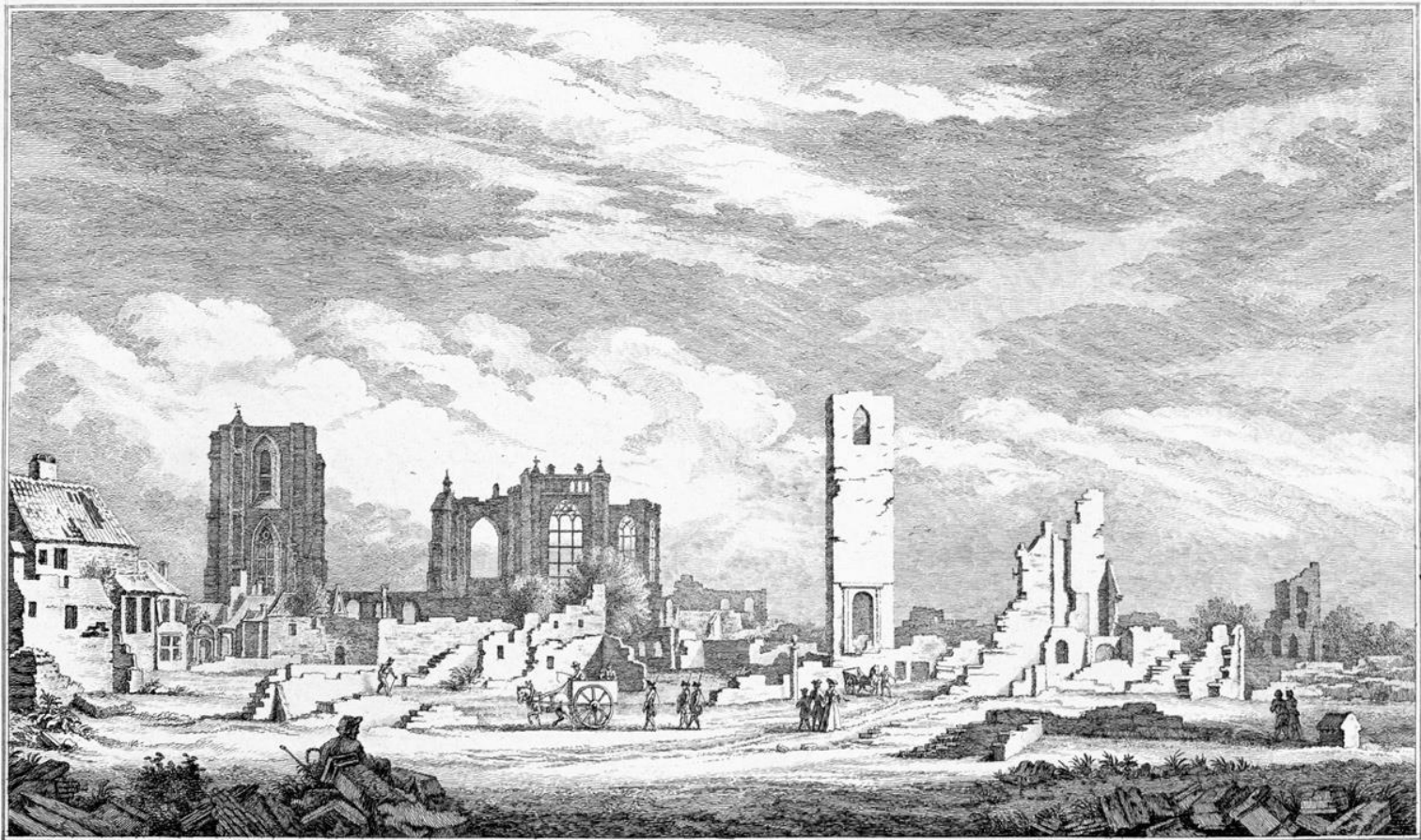
De geheele marsch moest met stille Trom geschieden, tot op het sein van den aanval, wanneer men met alle geweld zoude inbreeken en al wat zig op de wallen of in het geweer bevond, zonder *Quartier*⁵⁰) af maken, terwyl alle de troupen die in het Camp bleven, zig in het geweer en in slagorde zouden stellen.

De onzen worden des vyands aantogt gewaar, edog te laat

Het was dien nacht lichte maan, met een heldere lucht, zo dat die geene die op het bolwerk *William* waren, den Vyand, die omtrent ten drie uren des morgens van den zestienden September aan marcheerde, zagen aankomen. Zy lieten dit aan den Generaal Baron van *CRONSTROM* aandienen, die, meenende dat alles wel verzorgd was, egter aanstonds aan twee Compagniën Granadiers order gaf zig op het Ravelyn *Dedem* te posteeren. Deeze waren naauwlyks langs den trap die van het bolwerk *Pucelle* onder de grond door, naar het gemelde Ravelyn gaat, op de keel van het zelve, of de Franschen stonden reeds by haar in de droge graft.

---

⁵⁰ Van 'inkwartieren', (hier: zonder) krijgsgevangen nemen.

C. Brink, ad vivum del.

A. Fokke, sculpit.

DE HOOGSTRAAT, ZIENDE VAN DE WAL, BIJ DE BOSPOORTEN TOREN
VAN DE GROOTE MARKT, TE BERGEN OP DEN ZOOM.

A. Fokke Simonsz. Excudit.

Sein der aanval

Een weinig over 4 uren wierd het *Sein* van den aanval gegeven, op zo eene vreeslyke wyze door een Salvo uit al de mortieren en stukken der Vyanden, dat alles schudde en beefde, en zo wel die waakten als die sliepen niet wisten waar zy haar lyf zouden bergen. De Fransche Granadiers die ter wederzyden van het Ravelyn *Dedem* waren omgetrokken, forceerden welhaast de twee Compagnien Granadiers van de onze, die op de keel van het Ravelyn stonden, en klommen den trap op tot in het Bolwerk, makende alles ter neder, de anderen beklommen daarop aanstonds den wal in de Bres en maakten onder het klauteren dat de weg, door het gedurig afvallen der aarde, hoe langer hoe gemakkelyker wierd, voor de troupen die hen volgden. De tegenstand die zy hier vonden was gering, by hunne overmagt, weshalven zy na alles ter neder gemaakt te hebben, zig in slagorder op den wal en 't Bolwerk posteerden.

De vyanden dringen in de sortie Fullenius, de Boschpoort en de Wousche poort

Ondertusschen hadden de gemelde Vrywilligers van de derde *Attacque*, aan de rechter zyde de fortie *Fullenius*, onder de Gordyn, en aan de linker zyde de Bosch-poort, waar van de bezetting niet alleen in confusie geraakte, maar zelfs op het gerucht van den storm tot hulp naar het bolwerk was toegeschoten, geforceerd, en waren dus in de Stad getrokken, een andere groote party Vrywilligers wisten door eene sortie naar de Wousche poort toe, wiens wacht mede, door het gerucht dat de Stad over was, verliep, in dezelve te dringen en verspreide zig alom door de straten, vermoordende al wat hun bejegende. Deze *Volontairen* ter eener, en die door de Bospoort

ingedrongen waren, ter andere zyde avanceerden al moordende naar de Steenbergsche poort, wetende dat dit de eenigste weg was voor de bezetting om te ontvluchten.

Alle de Regimenten der onzen komen op de been

Het Regiment van den Colonel Majoor *Deutz* was by geluk dien morgen al vroeg in de wapenen, moeten de uitmarcheeren om zig te ververschen, en bezettede op het gerucht aanstonds de Steenbergsche poort. De andere Regimenten van het Guarnizoen, dat in ruim drieduizend man bestond, kwamen ook aanstonds op de been en posteerden zig overal waar ze maar konden, dog wisten naauwlyks wat zy deden. De Franschen marcheerden ondertusschen met al haar volk in de Stad tot aan de groote Markt, terwyl de Vrywilligers, met de Compagniën die hen ondersteunden van deeze en geene zyde aan kwamen trekken. Zo dat zy den Vyand van vooren en agteren hadden.

De vyand tragt den Gouverneur krygsgevangen te maaken

Deze had vierhonderd man afgezonden om het Logement van den Baron van CRONSTROM, *Prins van Hessen Philipsthal*, en andere Generaalspersonen, op het Marquisen Hof, in te neemen, en zig dus van hunne Persoonen meester te maaken. Dog de gemelde Generaal liet de wacht, met de bajonet op den Snaphaan, den Vyand te rug dryven, terwyl ook de Gouverneur met twee Regimenten toeschietende, denzelven op de vlugt dreef, en tot aan de groote markt deed wyken, waar door die Heeren, benevens de Magistraat, gelegenheid hadden door de Steenbergsche straat en poort te ontvlugten.

Wanhopend gevegt

Ondertusschen wierd het in de Stad over al een verschrikkelyk Tooneel van verwoesting; het Regiment van *Deutz* vogt benevens een Battaillon

Bergschotten by de Poort met veel furie tegens de Franschen, die ter wederzyden langs de wallen aan kwamen, en hielden aldaar stand, zo dat de meesten in de pan geraakten. Dat van den Brigadier *Evertsen* was op de haven beezig, en zocht den Vyand tegen te houden, dog moest eindelyk wyken, en mede in de Steenbergsche Straat retireeren. De Engelschen van *Majoribanks* vogten als Leeuwen in de Cremerstraat, daar na op de Vischmarkt en zo voort agter uit tot in de Steenbergse straat, alwaar de Heer Gouverneur wonderen deed. Tweemalen verjoeg hy de Franschen tot op de markt.

Schriklyk bloedbad

En had wel kans die verder te verdryven, by aldien de vyand geen nieuwe verversching had ontfangen; alhier wierd het een vreeslyk Bloedbad, terwyl geen van beide de partyen het wilde opgeeven, en de Franschen zig tegen het sterke vuur der onzen, met schanskorven en takkebossen moesten dekken, roepende niet anders als „*Vive le Roi!*” (Leeve de Koning) en de onze „*Vivat Oranje!*” (Leeve Orange) dog de vyand wierp zig in de Huizen en schoot van daar op de onzen, die derhalven voor de overmagt moesten wyken, en geduurig met de Bajonet op den Snaphaan vegtende, naar de Steenbergsche poort retireerden.

De onzen ontwyken den vest

De Troepen die in alle dwarsstraaten en stegen, geposteerd, de retraitte beveiligden, voegden zig by den anderen, die aldus te saamen, al vegtende die Poort uitgeraakten en verder by de kleine armee in de Linie kwamen.

De vyand neemt ook de schanssen weg, uitgenomen Kyk in de Pot

De Vyanden drongen welhaast langs de Linie tot voor de Forten *Moermond* en *Pinsen*, waarvan zy de bezettingen, in weinig Manschap

bestaande, heel schielyk gevangen kreegen, gelyk zy ook het *Fort de Rover*, wiens Guarnizoen, zig op deeze droevige tyding in aller haast by de kleine armee voegde, en daar mede naar den kant van *Steenbergen* vertrok, aanstonds in bezit namen.

Kyk in de Pot wierd nog lange, na dat de Stad reeds over was, door het dappere Regiment van den Graaf *van Regteren*, gedefendeerd, tot dat de Franschen het zelve sommeerende, mede bekend maakten, hoe het met de Stad en werken gelegen was. Zy dit met droefheid verstaande, dog niet kunnende geloven, zonden drie Officieren als Gyzelaars om het te verneemen, op welker rapport zy eindelyk door meer dan drie duizend man ingesloten zynde, zig op discretie overgaven.

De waterschans met de andere werken waren ook welhaast in 's Vyands handen, die zig dus in den tyd van een uur of vyf, meester zag van eenen Vesting, waarop hy langer als twee maanden al zyn kragten verspild hadde; waar voor hy meer dan twintig duizend man verlooren, wel vier duizend Bomben in geworpen en wel twintig duizend Haubitsers, behalven een groote menigte kanon en musquet kogels en ongeloofelyk veel Handgranaten had geworpen, en wel zes maal honderd duizend ponden Buskruid verschoten had; daar men van alles wat tot nooddruft en verweeringe nodig was, zo rykelyk, ja, boven maten voorzien was.

Een Vesting eindelyk die het meesterstuk van COEHOORN, de paarl der Nederlandsche Vestingen, den steun van geheel Nederland in deezen tyd, en de sleutel van Zeeland gerekend wierd, en die 's meenigmaal belegerd, maar nooit veroverd zynde, met den naam van *Maagd* pronkte.

TAFEL DES BELEGS

Het geheele Beleg hebben wy zo naauwkeurig als het in die tyd afgeteekend is, in eene platte grond hier nevens gevoegd. De getallen in dezelve geplaatst betekenen het volgende:

1.	De Kerk.	16.	De Gordyn tusschen die Bolwerken.
2.	De Kapel met deszelfs tooren.	17.	Inundatie van Steenbergén.
3.	Het <i>Fort de Rover</i> .	18.	Geïndeert Land en moerassige grond.
4.	De schans <i>Pinsen</i> .	19.	Het Riviertje de Zoom.
5.	Het <i>Fort Moermond</i> .	20.	Loopgraven der Franschen.
6.	De Linie.	21.	Approches of aanval plaatsen.
7.	't Bolwerk <i>La Pucelle</i> .	22.	Fransche Batteryën.
8.	Het Bolwerk <i>Belvedere</i> .	23.	Groote Battery.
9.	Battery agter de Lindebaan.	24.	Bospoort naar Antwerpen gaande.
10.	De Weg naar Steenbergén.	25.	Wousche poort.
11.	Campement binnen de Linie.	26.	Steenbergsche poort.
12.	De Waterschans.	27.	Pallissaden om de werken.
13.	De Linie <i>Kyk in de Pot</i> .	28.	Parallelen der Franschen.
14.	Lunet <i>Zeeland</i> , hebbende de Lunetten <i>Utrecht</i> ter rechter, en de Lunette <i>Holland</i> ter linker zyde.	29.	Groote markt.
15.	Het Bastion <i>William</i> .	30.	Rivier de Schelde.
		31.	De Haven.

[Kaart van de belegering](#)

Beleging van BERGEN op Zoom int j^r 1747.

Eenige particulariteiten, betreffende de overrompeling der Vesting, zynde, zo verre men die is te weeten gekomen, te vinden in den *Mercurius*, des Jaars 1747, pag. 146. IIde Deel.

Oorzaak der gerustheid van de bezetting

Men zegt dat, wel is waar, 't vuur der Franschen sedert zy hunne Batteryën gedemasqueert hadden, ongemeen heevig was geweest, doch dat zulks niets ter zaak deed, aangemerkt in de Capitaale wal geen bres te schieten was, en de bres in het Ravelyn *Dedem* nog geen naam konde hebben, dat men mitsdien niets minder dan eene bestorming te verwagten had, en dierhalven de Troupen, tot defensie der buitenwerken, niet gerenforceert waren, dat men berustende was op de onmoglykheid die de Vyanden (wanneer ze zig zelfs by eene attacque van het Ravelyn *Dedem* hadden meester gemaakt) vinden zouden, om iets met vrucht tegen de Stad te onderneemen; dat men voorts wezentlyk nog niet in 't geval geweest was om de Capitaale gragt onder water te moeten zetten; dewyl men veele Mynen had, waar van nog geen gebruik gemaakt was, en na welkers opvliegen men zich door den tyd eerst van het water zou de behoeven te bedienen, 't geen als dan al de poogingen en progressen der vyanden tot niets zoude hebben doen uitloopen; kortom, dat men op alle de omstandigheden welke ook weezentlyk plaats hadden, zich verlaatende, en de onophoudelyke poogingen der vyanden (die niets uitwerkten, en volgens de ordinaire krygsregelen, niets tegen de Stad zelve uitrechten konden) niet agtende, zich op 't onvoorzienst had laten verrassen , en de Franschen in de Stad gezien had, zonder te

weeten hoe, dat eenige Battaillons zich toen in haast hadden verzameld en het terrein voet voor voet bedisputeerden, tot zy voor de overmagt hadden moeten zwigten en door de Steenbergsche poort aftrekken.

De stad was onwinbaar

Andere particulariteiten melden dezelfde omstandigheden, doch voegen 'er verscheide nadere omstandigheden by, namentlyk: Dat zo ooit een Stad volgens de regelen der krygskunde onwinbaar was, het de Vesting Bergen op den Zoom ware; doch dat zulks aan den Graaf van LOWENTHAL mede wel bekend geweest zal zyn; dat mitsdien dewyl men hem 't beleg zag continueeren , en niet tegenstaande hem geen bres in het Ravelyn Dedem de Stad kende doen winnen, egter bres zag schieten , of ten minsten aan de regelen der krygskunde (hoe vrugteloos hy ook weeten mogt , dat dezelve waren), zag voldoen, 't ligtelyk optemaaken ware, „dat hy alle die weezentlyk vrugtelooze efforten, niet zonder eenig oogmerk aanwende; dat men wel vermoeden konde, *dat hem de toestand van binnen niet geheel onbekend was*; dat men dierhalven iets te verwagten had, 't geen de ordinaire regelen te buiten ging, en ofschoon veelyds mislukkende , ook wel gelukken kan, wanneer men door 't , verydelen van alle ordinaire effortes, 't , effect van buitengewoone onmoogelyk acht, gelyk volgens die particulariteiten geschied is.” Want volgens dezelve was 'er geen voorzorge gebruikt om, desnoods, troupen tot secours by de hand te hebben, maar bestond het gantsche guarnizoen op verscheiden posten verdeeld, slechts uit 3000 mannen; voorts waren de troupen waarmede te vooren de drooge gragt bezet was, 'er uitgetrokken, de poorten der *Sorties* open, ofschoon dezelve

geslooten en van schildwagten voorzien moesten zyn geweest, zulks men de Franschen in de Stad zag, zonder te weeten hoe.

Byzonderheden

Voorts worden 'er nog de volgende byzonderheden by gevoegd, dat behalven het openstaan van de poorten der *Sorties*, 't bedekt geschut, welke de gragt konde schoon houden, niet gebruikt, noch geen *alarm* geslagen, noch Myn gesprongen was, dat indien zulks niet had kunnen geschieden, men enkel de sluizen door de *Wousche Poort* had kunnen openzetten, waar door de gragt vol water gelopen had, en de reeds binnen zynde Franschen alle secours afgesneden, en dus verpligt zouden zyn geweest zig dood te vegten of gevangen te geeven. En wat het Ravelyn *Dedem* betreft, de aannadering van 't zelve was noch door vriesche paarden bezwaarlyk gemaakt, noch de afsnydingen gepalissadeert, zulks de *Franschen* de bezetting met de weinige troupen van reserve hadden kunnen overstelpen. Dus de inneeming van die zo *weergalooze Vesting*, zonder bres geschooten te hebben, *niet kan gezegt worden by storm*, maar door een lang bedoelde en *gepremediteerde verrassing* geschied te zijn.

't Eerste Relaaſ, dien aangaande, by 's Lands Drukker *Scheltus* uitgekomen, was van de volgende inhoud:

Steenbergen, den 16 September, 1747.

Op 't eerste aanbreeken van den dag wierpen de vyanden teffens een vreeslyke menigte Bomben in 't Ravelyn van *Dedem*, en zo dra dezelve geborsten waren, liepen zy met geweld storm door de bres; twee Compagniën Granadiers der reserve aan de keel van het Ravelyn, de eene van *Thierry* de andere van *Sturler*, klommen op 't zelve, om 't volk dat wy 'er hadden te ondersteunen, maar de eerste dezer Compagniën raakte aanstonds in wanordre, de tweede deed haar uiterste vermogen, maar door de groote menigte overweldigd, was men genoodzaakt te retireeren, 't geen in goede ordre geschiede en men defendeerde zig tot op de plaats. Naderhand trokken de vyanden het Ravelyn om, zy forceerden de uitgang van *Fullenius* en beklommen langs alle de vier bressen te gelyk, onze bastions van *Pucelle* en *Coehoorn*, waaruit zy ons volk gedelogeert hebbende, zich wederzyds langs onze gordynen verspreiden, en in de straten trokken, eer dat onze troupen nog ten eenemaal by een vergadert waren. Naarmaten dat onze troupen aankwamen, wierden zy op de toegangen van de plaats, aan de zyde van de *Steenberger straat* gesteld, en zo dra wy 'er een zeeker getal van byeen hadden, avanceerde men met groote divisiën op de plaats alwaar men zo vreeslyk vuurde, dat men de vyanden meer als een uur tegenhield, zelfs maakten zy, om zich tegens het vuur te dekken, een soort van *Logement* met de *Faschines* en schanskorven, die wy daar in reserve hadden, maar ondertusschen dat zy sterker wierden, wierpen zy zig in de Huizen van de plaats, die ons commandeerde, uit welke zy ons zo veel volk doodschoten, dat men noodwendig gehouden was, *en retraite* te vegten, maakende het vuur

van den hollen weg, en de dwarsstraaten lings en rechts altyd met volk voorziende om niet afgesneden te worden.

Men maintineerde zig zeer lang voor het Quartier van den Heer van CRONSTROM, waar van daan men den vyand tot twee reizen te rugge dreef tot aan de plaats, maar de vyand ons van alle kanten aantastende, wierden wy eindelyk genoodzaakt hun het terrein voet voor voet te cedeeren, tot dat wy ons gedrongen vindende tegens de *Steenberger Poort*, men eindelyk besloot door dezelve uit de Stad te trekken, alzo de vyand zig op den wal begon te logeeren en ons bereids die retraite af te snyden.

De Prins van Hessen raakt gekwetst

Aldaar was 't dat de Prins (van *Hessen Philipsthal*) aan zyn Been gekwetst wierd, na dat hy alles gedaan had, wat men van Zyn gewoone dapperheid kon verwachten, 't geen de lieutenant Generaal *Lely* en Generaal *Thiery* (Majoor) insgelyks gedaan en veel roem verkregen hebben. *Leewe* is ziek te bedde blyven leggen. Wy hebben veel braave manschap verlooren.

Een tweede, of Extract Missive, uit den Historie, *Oudenbosch*, van gelyke *datum*, behelsde:

Extract van een Brief uit den Oudenbosch

Dezen morgen circa 8 uren (wy niet beter weetende of alles was in *Bergen op den Zoom* nog redelyk wel) komt hier een Officier van 't Regiment van *Hop*, uit de Stad in het Leger aan, met tyding van onze generaliteit, dat *Bergen* stormenderhand aan de Franschen is overgegaan; deze verbazende tyding wierd in het eerst van niemand geloofst; nademaal men verzeekering had dat de vyand nog wel drie weeken werk zoude hebben, eer hy zyn oogmerk zoude kunnen bereiken, egter baarde het hier een groote consternatie, en 't duurde niet lang of 't wierd met de aankomst van Officiers op Officiers en veele vlugtelingen geconfirméerd:

De wyze, op welke die overrompeling en bestorming is geschied, wordt door sommigen met eenig verschil verhaald, dog meest hier op uitkomende, dat de vyand zig in de drooge gragt heeft laten afzakken en zig dus meester gemaakt van een *Uitval poort*, en toen hem dat met weinig verlies gelukte, zyn ze de wal by de bres, *die nog maar heel klein was*, man voor man met stormladders opgeklommen, en na zig gerangeert te hebben, dus in de Stad gevallen, onder het geroep: *Avancez. Tuez. Tuez.* onze Bastions waren toen slegt voorzien van volk, en bygevolg was men niet in staat om ze te beletten van op de bres te komen, dringende als een stroom tot in de Stad en massacreerende al wat hun voorkwam, maar tot geluk van het guarnizoen gebeurde het, dat het Regiment van *Deutz* uit moest marcheeren naar den *Oudenbosch*, als hebbende reeds veel geleeden, staande tot dien einde reeds vroeg in de wapenen, zy, 't *Allarm* hoorende, marcheerden ten eersten naar de *Steenbergsche poort*, om de Communicatie te

behouden, en wierden ook aanstonds gesouteneert door een Regiment Schotten; die twee Regimenten vogten als leeuwen, deden wonderen en repousseerden den vyand aldaar, en indien zy daar geen post hadden gevat, zou het gantsche Guarnizoen gemassacreert zyn geworden, als niet mogelyk zynde te kunnen retireeren en zouden gecoupeerd zyn geworden, daar nu in tegendeel 't grootste gedeelte van het Guarnizoen in redelyke goede ordre geretireert is. De twee gemelde Regimenten hebben zeer veel geleden, zynde van hun beiden maar by de honderd man overgebleven. De Collonel *Deutz* heeft een schoot door den arm. Toen de Franschen met haar magt in de Stad gedrongen waren, marcheerden van hen 400 man naar het quartier van den Generaal CRONSTROM, om dien Generaal gevangen te neemen, dog zyn Excelentie was even te vooren het gevaar ontweeken; van die 400 man is geen één ontkomen, allen zyn ze door het Guarnizoen gemassacreerd geworden, 't gevegt ter wederzyden is zeer verwoed geweest, wordende van beide kanten geen kwartier gegeeven, leggende de Straaten opgehoopt van doden en gekwetsten. Toen de Stad bestormd wierd, bevonden zig in dezelve twintig Regimenten (mogelyk zal dit tien moeten zyn) die allen als leeuwen gevogten hebben, en tot tweemaal toe stond het op het point of ze zouden den vyand weder uit de Stad geslagen hebben, zo dat 'er veel volk gebleeven is, maar van den vyand nog wel tweemaal meer dan van ons. 't Is ten uittersten droevig dat zo een manhaftig en dapper Guarnizoen, zulk een noodlot nog heeft moeten ondergaan. Voor 't overige moeten wy ons aan de Godlyke wil onderwerpen, en tragten met alle magt ons dierbaare Vaderland uit alle dreigende gevaren, onder *Gods Zegen*, te redden en te behouden.

Een derde en laatste Missive uit het gemelde Camp en van den 18den dito, eenige *byzonderheden* vervattende, behelst:

De berichten die wy van tyd tot tyd van *Bergen op den Zoom* bekomen, zyn tot nog toe zo confus, dat wy de waare en regte omstandigheden van al 't geene by 't bestormen en overgaan van die Stad aan de Franschen, is voorgevallen nog niet weeten, egter melden geloofwaardige berichten: dat de Franschen zo dra zy de Stad ingedrongen waren, zich allereerst vertoonden, voor het Hof of Hotel van den Marquis van *Bergen*, waarin zig eenige voornaame Officiers en Regenten dier Stad bevonden. Ondertusschen waren de vyanden reeds bezig om de Poort open te schieten; de Gouverneur *Prins van Hessen Philipsthal* deed aanstonds twee regimenten avanceeren, en zig aan het hoofd van dezelve gesteld hebbende, attacqueerde die Prins de vyanden met zo veel geweld en dapperheid, dat dezelve genoodzaakt waren te wyken, 't welk den voorzeden Heeren gelegenheid gaf, om zig uit het hof by hem te voegen of van daar te retireeren. 't Gevegt begon daarop zeer bloedig te worden, en duurde zo lang dat de vyanden tot tweemaal toe genoodzaakt waren te retireeren, en, ingevalle ze niet telkens door versche troupen ondersteund waren geworden, zo zouden zy zeekerlyk daaruit gedreeven zyn. Dat dit gevegt zeer bloedig en hardnekkig geweest is, kan men hier uit opmaken, dat men langen tyd tegen elkander over staande niet anders gevogten heeft dan met de Bajonet op den Snaphaan, roepende de Franschen gestadig *Vive le Roi!* En de onzen *Vivat Oranje!* Terwyl de onzen die als briesschende leeuwen vogten, alles ter neer velden wat hen voorkwam, tot dat ze eindelyk door de overmagt genoodzaakt wierden uit de Stad te retireeren. De Markt, waarop dit ysselyk gevegt voorviel, lag zeer hoog bezaaid met lyken.

't Verlies dat het guarnizoen by die verrassing geleden heeft, is nog aan het publicq onbekend. Alleen weet men dat van de Waldekse troupen zyn gebleven de Collonel *Dieden te Furstenstein*, de Capiteins van *Greiffencrantz* en Graaf van *Lasberg*, een Lieutenant en een Sous-Lieut., gevangen de Capt. van *Warnek*, met een Lieutenant en Vaandrig. De Collonel *Zoutelande* is aan zyne ontfangene wonden by 't *retrait* te Steenberg en overleden.

De Troupen van de Forten en de Linie hebben hunne retraite in zeer goede ordre onder den Prins van *Saxen Hildburghausen* verrigt, zonder een Snaphaan aan den vyand overtelaaten, dan dat een Regiment meer zorge voor hunne zieken en gekwetsten dragende, die behoudende, hunne Tenten hadden agtergelaaten, en in goeden staat in het Camp by den *Oudenbosch*, en zes Regimenten te *Tertolen* gearriveert waren.

De Graaf van LOWENTHAL heeft van die inname 't volgende bericht uit zyn Leger, den 17den Sept. en dus daags daarna aan den Maarschalk Graaf van Saxen, geschreeven.

Monseigneur!

Ik hope, dat de Ridder d'Hallot in behouden Haven gearriveerd is, en de omstandigheden van de verovering van *Bergen op den Zoom* U aangenaam geweest zullen zyn. Indien 't mooglyk geweest was de uitkomsten te voorzien, zouden wy den Heer VAN CRONSTROM, den Prins van *Hessen Philipsthal* en den Prins van *Anhalt* gevangen hebben kunnen maaken; dog dezelve zyn vry geraakt, door niets met zig mede te kunnen voeren.

Dewyl ik in 't maaken myner schikkingen 't uitbreiden der Troupen willende voorkomen, geordonneerd had, dat de Bataillons op de werken in ordre de Bataille bleeven, heeft zulks aan veel volk gelegenheid gegeeven, zig te salveeren; dog al wat in de werken gevonden is, is gedood of gevangen gemaakt. Tot nog toe heb ik 1500 krygsgevangenen behalven 100 Officiers, zonder de gekwetsten te rekenen, die in de Stads Forten en Hospitalen zyn. De Generaal Major Leewe bevindt zig met verscheide Collonels en Lieutenant Collonels onder het getal der laatstgenoemden. Dewyl ik, *Monseigneur*, uwe dispositien in alle dezen gevolgt had, had ik de Heer *de Custine* met twee, Bataillons en eenige Compagnien Granadiers gedetacheert, om eenige beweeging over de Forten Rover en Moermont te maaken, 't geen zo wel gelukt is, dat de vyanden, op die bewegingen lettende, de verdubbeling van vuur in de Stad niet opgemerkt hebben, en wanneer het Guarnizoen hals over kop retireerde, nam de Heer *Custine* zyn tyd waar, om de Forten *Moermont en Pinsen* zeer ruuw aantetasten, en dezelve te

vermeesteren; maakende 20 Man in *Moermont* en 171 in *Pinsen* gevangen, na omtrent 50 gedood te hebben; de vyand heeft teffens in de vlugt 't Fort *Rover* geabandonneert.

Gy zult, *Monseigneur*, by de lyst van de Artillery zien, wat een menigte geschut wy veroverd hebben, en men kan met waarheid zeggen, dat weinige plaatsen in Europa zo formidabel en zo wel van alles voorzien zyn geweest als *Bergen op den Zoom*. Ik had die elendige Stad voor plundering willen beschutten, dog, het is geen Mensch mogelyk geweest zulks te doen. 300 Volontairen van onze Armée, die *als uit de wolken by my gekomen zyn*, hebben zo een kwaad voorbeeld gegeven, dat men niet heeft kunnen verhoeden dat alle de Equipage van de Generaals en Officieren, de voorraad en 't gunt de Ingezeeten en daar gelaaten hadden, geheel geplunderd wierden, dit heeft de Armée ongemeen verrykt. De Krygskas en gelden der Regimenten, eenige dagen te vooren gearriveerd, gevoegd by 't Zilverwerk en Geldkistjes der Generaals en Prinsen, hebben een groot gedeelte van de buit uitgemaakt. Ik heb terstond de *Volontaires Bretons* den vyand op de hielen gezonden, die zeekerlyk nog eenige gevangenen zullen maaken, en ik hoop door hen eenige kondschap van Steenberg en de nabuurschap te bekomen, en u, *Monseigneur*, binnen korten daar van kennis te geeven. De Generaal majoor *Leewe* zeer ziek zynde, heeft my verlof verzogt zig op zyn woord van eer, met drie bedienden van zyn huis naar *Tertolen* te mogen begeeven, gelyk ook gedaan heeft de majoor *Nielle*, sedert veertien dagen gekwetst leggende; ik hoop dat gy goed zult keuren dat ik hen zulks geaccordeert heb. Alle de andere heb ik naar Antwerpen gezonden, en ik verzoeke, *Monseigneur*, dat gy laat weeten werwaards gy wilt dat zy gevoerd worden.

Verscheide van hen hebben my verzogt op hun woord van eer teruggezonden te mogen worden. Gy zult de goedheid hebben, Monseigneur, my te laten weten of gy my auctoriseeren wilt, hun verzoek op een Billet d'Honneur te accordeeren.

De Heer *de Perigord*, de *Prins de Robecq*, de *Prins de Rochefort*, de Heer *de Puisigneux* en vooral de Heer *de Lugeac*, hebben wonderen van dapperheid gedaan; de Brigadiers *Faucon* en *Courtbuissou* hebben zig volmaakt wel gedragen: de Heer *Tondu* is ongelukkig in het uitkomen gekwetst; ik zal u een omstandiger reekenschap doen van alle de Officieren der byzondere corpsen, die zig gedurende deeze expeditie het meest gedistingueerd hebben, en ik bid u, *Monseigneur*, hun beschermer wel te willen zyn, om hen naar verdiensten te doen belonen.

Ik heb de Heer *Hallot* gelast, u reekenschap te geeven van de schikkingen, welke ik tot dien storm gemaakt heb, en ik beken een groot gedeelte van 't succes dier expeditie aan de groote kundigheid van den Heer *de Valiere*, en in 't algemeen aan 't geheele Corps Artillery verschuldigd te zyn.

Ik vergat, *Monseigneur*, u te zeggen dat de Heer *de Piat*, Lieutenant Collonel van het Regiment van *Berry*, en *S. Afrique*, Lieutenant Collonel van *Rochefort*, zig aan het hoofd der Granadiers, welken zy aanvoerden, uitneemend gedistingueerd hebben.

De Heer *CRONSTROM* heeft my by zyn komst te *Halteren* in zeer groote haast, 't hier in gesloten billet geschreven, en door een Tamboer gezonden, een oogenblik daarna ontving ik deeze nevensgaande van den *Prins van Hessen*.

De wanorde van 't Corps, 't geen in de *Linie* gecampeert was, is zo groot geweest, *de dat men hun geheel Camp geplunderd heeft, zonder dat zy één Tent hebben kunnen salveeren. Meer dan twintig*

Battaillons, zo die van 't Guarnizoen als die in de Liniën waren, hebben hunne wapenen, agtergelaten.

De gevangen Officieren belyden eenparig, dat zy gedurende het beleg over de 5000 Man verloren hebben, en ik schat hun verlies op den dag van den storm, met de gevangenen 'er onder gerekend, op byna zo veel. Ons verlies van gisteren beloopt geen 100 man gedood, en 200 gekwetst, daar onder velen ligt gekwetst.

't Smertelykste voor my is, dat 'er de geheele gepasseerden nacht brand in de Stad geweest is. Alle mogelyke moeitens zyn aangewend om die te blusschen en ik heb Pionniers en Arbeiders derwaarts gezonden.

De lyst van de Artillery nog niet in de behoорlyke Staat kunnende zyn, zal ik deze namiddag die met een courier zenden.

Ik bid u, *Monseigneur*, my de notitie der Officieren te willen terugzenden. De weinige tyd die ik had heeft my belet daar van een duplicaat te maaken.

Ik heb de eer, enz.

Een Volontair der Franschen had kort na de gemelde verovering aan een zyner vrienden te *Antwerpen* 't volgende en wel met relatie van het Fort *Kyk in de Pot* geschreeven; meldende:

'Ik zal de eere hebben UEd. raakende 't beleg van *Bergen op den Zoom*, kortelyk te melden, dat wy op den 9den deezer met eenige Batteryen begonnen hebben bres te schieten, zynde dezelve gericht tegen het Ravelyn *Dedem*, 't *Bastion Coehoorn* en dat van *Pucelle*: deeze Batteryen hoewel ze meermaalen door de vyanden (belegerden) zeer beschadigt, zyn, zyn niet alleen telkens gerepareerd, maar van dat effect geweest, dat den 15den de bres in staat was, dat men met 20 man in 't *Front* kost op marcheeren; uit dien hoofde wierden van ons 17 Battaillons en 30 Compagnien Granadiers tot den storm van drie bressen, die 's morgens met het aanbreeken van den dag geschieden moest, gecommandeerd. Wy bereikten hierin ons oogmerk en maakten ons verder meester van de drooge gragten, Galleryen, Fortjes en posten aan de poorten, zelfs doordringende tot in de Stad. 't Guarnizoen hier niets van weetende, zo vonden wy in het eerst niets in de wapenen, als het Regiment van *Deutz*, 't welk, gelyk ik naderhand vernomen heb, order had om uit te marcheeren. Dit Regiment weerde zig kloekmoedig ons te rug ge jaagende tot aan de markt. Waarop een Regiment van de Schotten kwam om het te souteneeren, die mede zig zeer wel kweeten, en de onzen repousseerden tot over de Markt aan de *Boschpoort*, zodat het van weerskanten als een bloedbad was, de andere Regimenten kwamen mede zo ras mogelyk in het geweer, zich defendeerende in de straten en gragten met de uitterste dapperheid, doch wierden door onze overmagt buiten staat gesteld, te meer om dat zy elkanderen niet konden

souteneeren, terwyl de passages reeds meest van onze Troupen bezet waren, zo dat deeze de eene poort na de andere wegnamen, en 't Guarnizoen zich zo goed als mogelyk was, retireerde. De buitenwerken aan de *Kyk in de Pot* zyn 't laatst aan ons overgegaan, alwaar 't Regiment van den *Graaf van Rechteren* veel lof behaald heeft, hebbende zich, meer als een uur in onze tegenwoordigheid, na de overgaaf der Stad gedefendeerd, en *tot driemaal toe de Pallissaden hernomen*, ja zelfs nog eenige gevangenen bekomen, die aanstonds té rug gezonden wierden, niet wetende, zo my voorkomt dat de Stad reeds over was.

De Generaal LOWENTHAL zond aan deeze post, een Officier om dezelve te sommeeren en tot de overgaaf te bewegen, maar de bezetting wees zulks van de hand, willende eerst weeten hoe het met de Stad en de overige werken stond. Hier op wierd van den Generaal Graaf van LOWENTHAL een Officier als Gyzelaar gevraagd, die dan ook gezonden wierd, zoals ook twee Officieren, die na de Stad gingen, om onze gesteldheid te zien, en naderhand kwa men verhalen, dat wy reeds van alles meester waren, wy lieten hierop eenige Compagniën Granadiers aanrukken, doch het Regiment hield nog stand, tot dat het zelve eindelyk door meer dan 3000 man ingesloten zynde en geen retraite meer hebbende, Capituleerde en zig overgaf; wanneer nu deze manschap voor den Generaal gebragt wierd, zeide hy, *dat hy verwonderd was dat men aan dezelve kwartier gegeven had*, zeggende, *dat dit volk zulks niet had verdiend, als wel geweeten hebbende dat de Stad en alle de werken stormenderhand waren ingenomen*, enz.

De *Waterschans* heeft zig mede overgegeeven en de Linie is by verrassing vermeersterd ⁵¹), zynde de forten ook overgegeeven en de troupen hals over kop naar Steenberg en getireert onze geheele Armée in deeze Landen wordt nog zestig duizend Man sterk gerekend.

---

⁵¹ Op dit gezegde vindt men in de Europeische Mercurius des Jaars 1747 waar uit deze brieven, meestendeels getrokken zyn, de volgende Aanmerking in eene noot.

Dat laatste even als in de voorige missive der drie eerst genoemde is een *Fransch abuisjes* want de Linie is met geen *verrassing ingenomen*, maar door de troupen *verlaaten*, gelyk zulks mede van de bezetting der drie opgenoemde Forten gedaan was: in zo verre dat die laatste, der retireerende Troupes uit de *Linie*, tot een *Arrierguarde* vertrekte, en met dezelve behouden, zo te *Steenbergen*, als in 't Camp van den *Oudenbosch*, gearriveerd waren.

Voor 't laatste zullen wy hier nog byvoegen een Missive uit Brussel, nopens de verschillende Verhalen des wegens van de Franschen uitgegeeven: bestaande in het geene volgt:

Men ziet hier zeer verschillende verhalen nopens den storm, waardoor 't den Maarschalk van LOWENTHAL gelukt is, den Vesting *Bergen op den Zoom* te vermeersteren, en alzo men meer dan te wel weet, dat het Guarnizoen van den Vesting op dien dag maar in omtrent *drie duizend* en *Vierhonderd man* bestond, kan men de reekening niet overeen brengen, waar by het verlies van het zelve by dien storm op *Vyfduizend man*, zo aan dooden als gevangenen begroot wordt. Daarenboven is men hier in het algemeen van gedagten, dat by al dien de voornoemde Maarschalk op dien dag in zyne onderneeming had gemist, hy niet alleen den voornoemden Vesting niet zou hebben vermeersterd, maar al lang genoodzaakt zyn geweest, van voor dezelve na een verlies van meer dan *Dertig duizend Man*, zo gesneuvelden als gekwetsten en gedeserteerden aftetrekken, behalven, dat een gedeelte van zyne artillery aan groot gevaar blootgesteld zou zyn geweest, onder anderen wordt het verlies van zo veele braave Officieren, welke geduurende het beleg, in hoope van geavanceerd te worden, hun leven daar by in geschoten hebben, waar onder zig omtrent *Vyftig* van de Artillery bevinden, ten hoogsten betreurd. Ook verneemt men, dat de Troupen na de verovering van dien Vesting, nog grooter ongenoegen als geduurende het beleg tegen hunne Commandeerende Generaal hebben doen blyken, terwyl zy zig in hunne verwagting van *grote buit* aldaar te vinden *bedrogen vonden*, en nu op nieuws hun leven moeten wagen, om forten te veroveren daar niets te haalen is, en dat men, om eene bataille te ontwyken, niet alleen van het beleg

van Steenberg en *Breda* afziet, maar ook reeds de nodige toestel maakt, om de Winter Quartieren te betrekken.

Wy ons ook in 't verdere niet inlaatende, zeggen alleen dat die Vesting na eene langduurige Belegering en dappere verdediging, op eene ongehoorde wyze in handen van den vyand gevallen is, na dat hy 'er meer dan 20.000 Man voor verlooren had. Binnen die Vesting wordt het geheele verlies op 6000 man gerekend.

Hoedanig de *Franschen*, by de vermeestering van de Stad zig hebben gedragen, is in 't duistere genoeg afteneemen, uit de voorzeide *Fransche Relaaasen*, maar zo men Berigten van geloofwaardige Persoonen geloof, welke den 23 daaraan volgende, middel hadden gevonden, uit die Stad te ontkomen, gelyk men verplicht, zo het tegendeel niet bewezen wordt, hunne getuigenissen aanteneemen, verhaalden ze:

Dat, toen de Franschen het Guarnizoen uit de Stad hadden verdreeven, 't plengen van Burgerbloed zo groot niet is geweest als men had gevreesd en de gerugten hebben gelopen, zynde maar eenige burgerlieden in die woede omgekomen, maar dat de plundering van den Buitzieken Soldaat gantsch *onchristlyk* was geweest, zynde veele der burgers naakt uitgeschud, zelfs de *onweerbare Sexe* en die op de Straaten ten toon stellende, berovende zelfs de teedere Zuigelingen van hare luyeren, de Bedden wierden opengesneden en de tyken mede genoomen, Kisten, Kasten, Cabinetten en als wat ze niet konden medeneemen in stukken slaande, niet ontziende in hunne grouwelyke boosheid of de menschen *Roomsch* of *Protestants* waren, zelfs hebben ze een Roomsche Priester zodanig mishandeld, dat dezelve daags daaraan daarvan is gestorven, zo dat de toestand van den burger thans aldaar zeer droevig is, en, om 't Jeeven te onderhouden, zyn de meesten genoodzaakt alle dagen na 't Stadhuis om een brood te gaan.

Wy laten hier nog, om de onzekerheid der eenzydige berigten, en der tegenstrydigheid van eenigen derzelve zo veel ons doenlyk is te kunnen vereffenen, woordelyk volgen, de beschryving van het overgaan deezer vest, zo als die ons door den Eerwaarden Heer Do. *johannes Janssen*, in des zelfs Kort en beknopt Verhaal van zyne ontmoetinge in de geplunderde en overgegaane Stad, als ooggetuige nagelaaten is. Hy zegt daarvan het volgende in het bewust verhaal, dat inzonderheid leesenswaardig is:

Het Guarnizoen van Bergen op den Zoom, heeft, ten tyde van de Overrompeling der Stad, bestaan uit negen Regimenten, of Battaillons, namelyk, dat van den Vorst *van Waldek*, van *Saxen-Gotha*, *Leewe*, *Evertsen*, *Holstein Gottorp*, *Deutz*, *Graaf Leopold van Regteren*, en de twee Schotsche Regimenten van *Coljaer* en *Majoribanks*.

Alle de Regimenten hadden ordre, om op het minste gerugt van een Attacque, of Alarm, ten eersten in de Wapens voor het front van haare Regimenten te zyn; om overal, waar het de nood vereischte, geëmploieert te worden.

Het Regiment van den Graaf *van Regteren* had tusschen den 15 en 16den September de reserve in den bedekten weg, agter de *Kyk in de Pot*. De agt overige Regimenten waren sterk omtrent tusschen de 12 en 1300 mannen, welke effectivelyk in de Wapens zyn gekomen, zynde de overige in de Werken.

De Kanonkelders onder de Ravelynen, als ook de lage flanquen van de Bastions waren wel met Kanon voorzien, en daar was ordre van zyn Hoogheid den Heere *Prince van Hessen Philipsthal*, om altyd met Druiven geladen te zyn; als ook dat 'er altoos de nodige Kanonniërs, en Handlangers, daar by moesten zyn, om dezelve in cas van Attacque, met gezwinde schoten te kunnen bedienen.

De Mynen, waarvan 'er drie op de rechterhand van de Lunette *Vriesland*, en een voor de descente in de gragt waren, als ook de Mynen onder de Bastions *Coehoorn* en *Pucelle*, waren alle geladen, en daar was ordre Bezetting der posten dat 'er altoos Mineurs by moesten zyn, om in cas van attacque, dat de Vyanden daar kwamen passeren, om op de Werken te stormen, dezelve te doen springen: maar 't eene en 't andere heeft mogelyk niet kunnen geschieden, om dat de resistentie niet sterk, en lang genoeg is geweest.

't Front van de attacque, als het Bastion *Coehoorn*, het Ravelyn *Dedem*, het Bastion *Pucelle*, en de Sortie *Fullenius*, waren bezet met omtent 500 man: de gedetacheerde posten voor gemelde Attacque, als op de rechterhand de Lunet *Vriesland*, waren ieder met 120 man bezet, de Galleryen op de rechter en linker hand waren omtrent met 300 man bezet; het Ravelyn Wassenaar op de linkerzyde, neffens de Sortie *Koning William*, waren met 130 man bezet, en daar voor in de drooge gragt was nog een post avancée, agter een traverse, alwaar een Officier en 20 man geposteerd stonden, op het Ravelyn *Antwerpen* waren 180 man, en agter de traverse in de droge gragt neffens *Antwerpen* waren een Officier en 20 man.

Alle deze posten hadden ordre, om de geheele nagt continueel te vuuren, en waren voorzien met dubbelde Snaphaanen, uitgenomen die geenen welke in de Galleryen waren.

Het front van de *Kyk in de Pot* was nog apart bezet met 450 man, en daar agter een Regiment in reserve, namelyk dat van Graaf *Leopold van Regteren*, als boven gemeld is.

De Communicatie tusschen de *Kyk in de Pot* en de Stad, zynde de Sortie *Bruinvis*, was bezet met een Kapitein en 50 man.

De Lunette *Gelderland* op de rechterzyde met een Kapitein en 50 man. Op de linkerzyde de Lunette *Vriesland*, *Bedekte weg*, als ook de Lunet *Overyssel* en *Groningen* waren bezet met 150 man.

Alle de Buitenposten hadden niet alleen dezelfde ordre, om continueel te vuuren, maar ook geheel attent te zyn op de Trenchees der Vyanden, en het minste extraordinaire gerugt vernemende, of meer beweginge in haare Trenchees horende, daarvan ten eersten rapport te doen. Indiervoegen was de dispositie, wanneer den 16 September 's morgens vroeg omtrent vier uren aan zyn Hoogheid, den Heere *Prins van Hessen Philipsthal*, en aan den Heer Generaal de *Jour Lely*, door een Soldaat van 't *Bastion Pucelle* rapport wierd gedaan, dat 'er een generale storm door de vyanden geschiede, en dat zy alreeds op het *Bastion Pucelle* ingedrongen waren: waarop ten eersten door zyn Hoogheid, de Heer *Prins van Hessen Philipsthal* ordre gegeven wierde, dat alle Regimenten tot op het Plein voor 't Marquisen Hof zouden marcheren, en te gelyk wierden drie Ordonnantie Sergeanten successivelyk naar het Regiment van *Regteren*, dat de reserve agter de *Kyk in de Pot* hadde, gezonden, met ordre de Sortie van *Bruinvis* in te komen; dog geen van die drie Ordonnantien is te rugge gekomen, en alzo van dat Regiment niets vernomen.

Zyn Hoogheid de Heer *Prins van Hessen Philipsthal*, en de Heer Generaal *Lely*, verzeld van den Heer *Charbonnier*, thans Lt. Collonel van de Cavallerye, en den Baron *van Nyenheim*, tegenwoordig Ritmeester van de Garde du Corps van Haare Koninklyke Hoogheid, begaven zig, zelfs ten eersten, naar de plaats, waar de Regimenten campeerden, om ze zo veel spoediger te doen avanceren, voorgemelde Prince bragt ten eersten het Regiment van *Saxen Gotha*, en posteerde het zelve in de straat voor het Marquisen Hof, alwaar de Heer Generaal *Thierry* zig daar byvoegde. Terstond begonnen de vyanden, die zig inmiddels al op

de Markt, en in verscheidene straaften uitgebreid hadden, het voorn: Regiment aan te vallen. Waarop de Regimenten van *Waldek, Lewe, Evertzen, Deutz*, dat denzelfden dag hadde moeten uitmarcheren, en dat het eenigste Regiment was, dat uit manquement van tenten in Burgers huizen logeerde, en tot geluk vergaderd was, mede aan marcheerden, neffens het Regiment van *Holstein Gottorp*, en de twee Schotse Regimenten van *Coljaer* en *Majoribanks*.

De eerste Attacque begon voor het Marquisen Hof, en aan de Gevangen Poort. Zyn Hoogheid zig aan 't hooft van 't volk gesteld, en 't zelve vermaant hebbende, repouseerde den vyand tot op de Markt: toen was het dat zyn Hoogheid de allergrootste blyken van zyn bekende presentie en van zyn onvergelykelyk beleid gaf, latende de Vaandels van de Regimenten, die aan 't Quartier van zyn Hoogheid gebragt waren: om by gebrek van manschap de byzondere Vaandelwagten uit te winnen, van daar halen, en naar buiten in zekerheid brengen ⁵²), en boven al door 't commandeeren van verscheide Detachementen naar de Steenbergse Poort, om de straaften, en de Avenuës van die poort te bezetten, welke voorzigtige en hoogwyze Dispositie alleen het behoud was van 't Krygsvolk, en van veele Inwoonders; overmits die afgezondene detachementen de vyanden van agter het Marquisen Hof verdreven; inmiddels dat zyn Hoogheid de vyanden van voor het Marquisen Hof naar de Markt terugge dede wyken, waar door aan den Heer Generaal CRONSTROM, die op het Marquisen Hof logeerde, gelegenheid wierd gegeven, zig uit de Stad te retireren: gelyk mede de , Heeren van de Regeringe dezer Stad

---

⁵² De Heer *Steiger*, tegenwoordig Lt. Kollonel van de Switsersche Garde, heeft dit uitgevoerd, en ik (*Johannes Janssen*) zelf heb verscheidene Vaandels helpen uit het huis haalen

⁵³), welke de Burgery getrouw waren bygebleven, en die insgelyks haar verblyf hadden op het bovengemelde Hof, door dit middel de woede der vyanden, hoewel niet zonder veele gevaren en zwarigheden, ontkwamen.

De Regimenten ondertusschen meer avancerende wierden de vyanden van de Markt tot aan de Bospoort gerepouseerd, alwaar zig dezelve, meer en meer aangroeiende, wederom formeerden, de onzen deden agterwaards wyken, onder een gedurig en ysselyk geroep van *Avancéz, Avancéz, tuéz, tuéz, en vive le Roi*. Dog wien dat wreede geschreeuw ook mogte ontzetten, de Prins verloor hier door egter zynen dapperen heldenmoed niet, maar voerde de Troepen op nieuw wederom aan, repouserende ten tweedemaal de vyanden; waarop dezelve, zig wederom hersteld hebbende, de onzen op nieuw attacqueerden, profiterende van de opgegravene straatsteenen van de Markt, van de Gabions of Schanskorven en Fascines, die zy aldaar vonden, en maakten zig daar van met 'er haast als een borstweering, waar agter zy ten deele bedekt waren, terwyl de onzen bloot stonden, en het geweldige vuur niet langer konden uitstaan, ordonnerende zyn Hoogheid, dat de Regimenten op de Markt, en in de bezyden straten, haare retraite naar de Steenbergse Poort zouden neemen, en om zo veel te meer: dewyl zyn Hoogheid vernam, dat een ander Corps van de vyanden langs eenen anderen weg tegen de Steenbergse Poort avanceerde. De onze retireerden hier op met Pelottons vuur, zo als dat

---

⁵³ Deze waren de Heer en Mr. *Anthony Willem van der Hulst*, Raadsheer en Burgemeester, de Heer *johan Drabbe*, Burgemeester en Griffier, de Heer en Mr. *Karel van Bommel*; de Heer *Abraham de Baudour*; de Heer de *la Costris*: de Heer *Ryken*, tegenwoordig Koopman te Amsterdam, die Heer *van Genderers*, en de Heer *Bax*.

op de holle weg gebruikelijk is. Zyn Hoogheid wierd nog in de Steenbergse straat door een Kogel in zyn been geblesseert, egter week hy niet, maar bleef nog om de verdere ordres te geven, waarna onze Regimenten, of het overschot derzelven, successivelyk, langzaam, en al vegtende, naar de Steenbergse Poort retireerden, en voor de groote overmagt der vyanden genoodzaakt waren te wyken, en zig successivelyk ter Steenbergse Poorte uit te begeven: dringende de vyanden ondertusschen op beide zyden van de Steenbergse Poort op den Wal aan, zo dat de onzen in het retireeren over de brug nog veel volk verloren.

De Regimenten buiten gekomen zynde, gelyk ons geloofwaardig berigt is, formeerden zig wederom op den weg naar Halteren, in ordre van Bataille, wordende gesouteneert door twee Esquadrons, welke zyn Hoogheid op 't Plein had doenposten, marcherende de Regimenten verder in goede ordre naar Halteren, alwaar zy het Corps van de Linie stieten. Het Regiment *van Regteren*, dat afgesneden was, heeft zig eindelyk op discretie aan de vyanden moeten overgeven. De Heer Generaal *Lewe*, die aan de Roodeloop zeer gevaarlyk ziek te bedde lag, is in de woede der vyanden wonderlyk bewaard, en Krygsgevangen gemaakt. Ik hebbe uit de Franschen zelven verstaan, dat de generale storm ondernomen is met 300 Vrywilligers, waarop volgden 60 Compagnie Granadiers, die gesouteneert wierden door 16 Bataillons, zynde hunne geheele Armee in gereedheid, om deze attacque verder te ondersteunen: hunne eerste attacque is geweest op het Ravevelyn *Dedem*, 't welk zy forceerden, dringende te gelyk van agteren op hetzelfde ⁵⁴), in welke verwerringe zy de Sortie van *Fullenius*

---

⁵⁴ Men moet weten, dat de Franschen aan beide zyden van 't Ravelyn *Dedem* meester waren van den Bedekten Weg, en van de Lunetten, en daar op hunne

doordrongen, lopende met eenen de breches van de Bastions *Coehoorn* en *Pucelle* op, extenderende zig verder ter regter en ter slinkerhand in de droge Gragt, naar het Ravelyn Antwerpen en Wassenaar. De Battaillons, die in de Stad kwamen door de vier breches van de Bastions, en de Sortie van *Fullenius*, extendeerden zig op de regterhand op het Bastion *Pucelle*, en op de linkerhand van het Bastions *Koning William*, op alle welke Bastions zy zig ten eersten verschanst hebben.

Voorts kan men 's Mans leezenswaarde lotgevallen, na 't overgaan der Stad, door hem zelve, in zyn *Kort Verhaal*, omstandig en treffend beschreeven vinden.

Logementen hadden, en dus eene gemakkelyke descente in de droge Gragt hadden, zynde de gemetzelde Galleryen aan beide zyden gesprongen.

De Bisschop van Antwerpen bericht zynde van de elende der inwooneren van den geplunderden Vesting, en gewaar wordende hoe aldaar de geroofde goederen daaglyks langs de straaten en op de Markt geveild wierden, wierd hier door over de ongelukkige beroofden, waaronder ook veele Roomsche Familiën zig bevonden, met een zyner waardig medelyden aangedaan, en deedt dit volgend *Mandament* het welke steeds tot een blyk zyner waare menschenliefde in de Geschiedboeken behoort te pronken, in alle kerken van die Stad afkondigen ⁵⁵).

JOSEPHUS ANSELMUS FRANCISCUS, door de gratie Gods en des Heiligen Apostelyken Stoels, Bisschop van *Antwerpen*, &c. &c.

Allen dengenen die deze zullen zien, of hooren lezen, Zaligheid in den Heere.

Wy en oordeelen geenzints nodig te wezen, alhier voor oogen te stellen, den elendigen staat en gesteltenisse, in de welke de Inwoonders van *Bergen op den Zoom* door 't overgaan van die Stad, hun zyn bevindende, want een ieder is genoegzaam bekend geworden, wat *droeve rampen* zy hebben ondergaan en geleden, om welke redenen de zeer Edele Achtbaare Heeren van de Magistraat alhier, uit eene opregte mededogenheid, wel gunstelyk hebben willen toestaan, eene *Collecte* ten voordeelen van die bedrukte zielen te doen door deeze Stad, op maandag toekomende, en drie opvolgende dagen. Dog also wy van onzen kant, volgens onze herderlyke plicht en vaderlyke zorg, ook niet en mogen achterlaaten zo een heilzaam werk van liefde te vervorderen, zo is 't, dat wy by dezen, alle de Heeren Pastors en Predikanten dezer Stad, in den Heere vermaanen, en hartelyk verzoeken, van op *Zondag* toekomende, in hun Sermoon, de toehoorders op 't allerkragtigste te bewegen tot medelyden en bermhartigheid tot den evenmensch, en overzulks

---

⁵⁵ Europ. Merc. 1747, IIde Deel, pag 156

aantewakkeren ten einde zy, door een *Liberaale aalmoesse, den hongerigen trachten te spysen, en den dorstigen te laaven* en vorders ook met geven van *klederen of Lynwaat, den Naakten te dekken*: in vast betrouwen, dat zy door zo een loffelyk werk van Liefde, niet alleen op deze wereld den zegen des Heren verdubbeld zullen ondervinden, maar wel voornamentlyk hier namaals, zullen mogen hooren de zoete en aangenaame woorden van den Zaligmaaker; *komt gebenedyde myns Vaders, bezit het Ryk, het geen u van der Eeuwigheid is bereid geworden, want ik heb honger gehad, en gy hebt my gelaaft; ik ben naakt geweest en gy hebt my gedekt.*

Gegeeven binnen Antwerpen, den 20sten September, 1748, &c.

Op welke aandringende en loffelyke poging, meer dan 45.000 Guldens, in deze Stad gecollecteerd zyn.

De Franschen dan eindelyk meester zynde van deezen gewichtigen Vesting, meenden nu alvry groote avance gemaakt te hebben; maar hoe meer ons land benaauwd is, hoe sterker dat het wordt. Ja wy benaauwden hun zo in den Vest, dat ze geen toevoer 'er konden krygen, wordende telkens hunne Convooyen door de onzen genoomen, en 't zou 'er eindelyk sober voor hun uitgezien hebben, zo niet een jaar na het overgaan van deezen Vesting, de vrede tot *Aken* tusschen de oorlogende Mogendheden gesloten ware. Deeze heuchelyke gebeurtenis viel voor op den 18 *Octob.* des Jaars 1748 en by dit Vreeverdrag wierd bedongen dat alle veroverde plaatsen van weerskanten zouden weder gegeven worden, zo als dan ook de *Franschen* op den 7 December den verwoesten Vesting verlieten, latende de Stad als een puinhoop aan deszelfs inwoonderen over. In het volgende jaar 1749 wierd 'er door de zeeven provintiën eene generaale Collecte voor de geruïneerde kerken van *Bergen op den Zoom* gedaan, en te dier gelegenheid, in de Stad *Amsterdam* alleen, gecollecteerd eene som van *f* 87602.-5-8 en in de negentien voornaamste steden uit de zeven Provintiën te saamen een somma van *f* 112.505.-6 by een gebragt; uit welke gelden, de Stad weder zo veel doenlyk was in haaren voorigen staat hersteld is, genietende thans weder haare voorige rust en welvaard, in welke wy hoopen dat de HEERE onze GOD haar duurzaam moge bewaaren, en ons waarde Vaderland immer met zynen zegen moge naby zyn.